

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

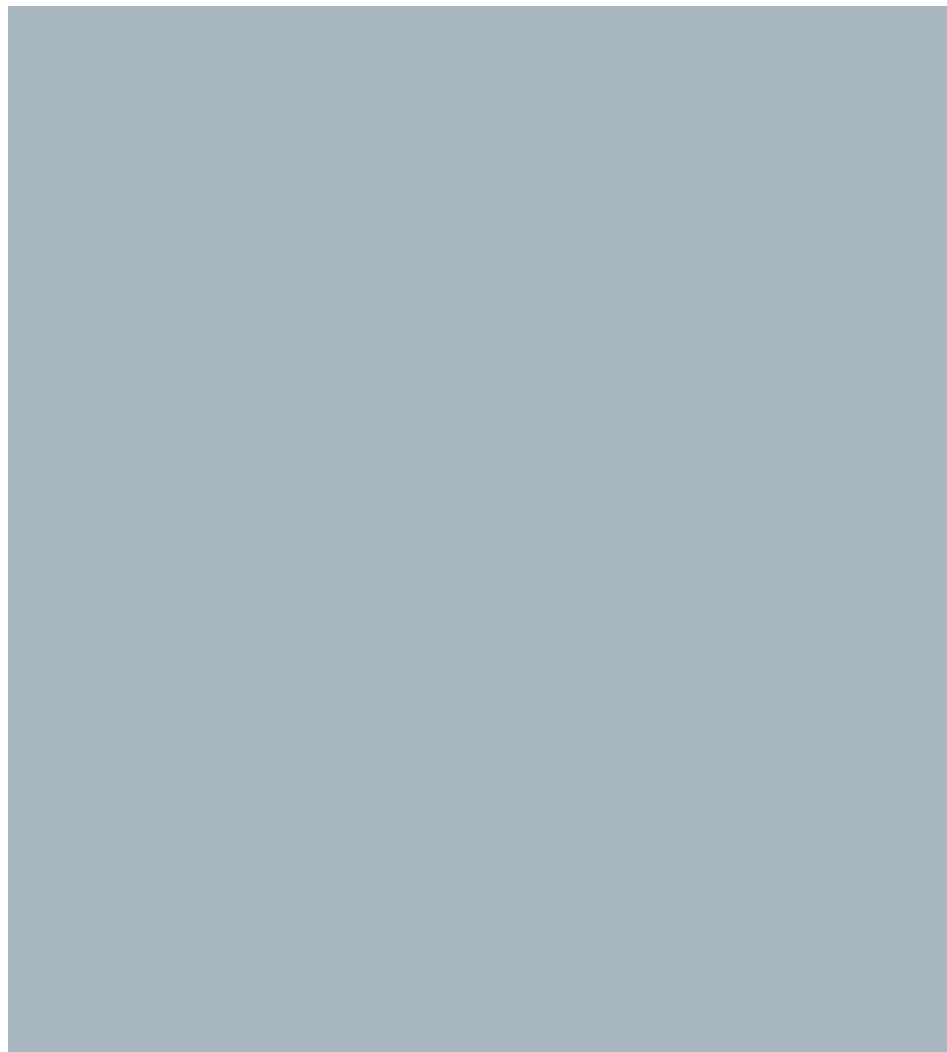
MINISTRIA E TREGTISË DHE INDUSTRIË
MINISTARSTVO ZA TRGOVINU I INDUSTRIJU
MINISTRY OF TRADE AND INDUSTRY

PROFIL SEKTORA METALOPRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE

mart 2014. god.

PROFIL SEKTORA METALURGIJE

mart 2014. god.

Priznanje i zahvalnost

Ovaj izveštaj je finansiran od strane Ministarstva Inostranih Poslova Finske unutar okvira projekta "Pomoć trgovini", implementiran od strane Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).

MINISTRY FOR FOREIGN
AFFAIRS OF FINLAND

Poseban dobrinos za realizaciju ovog izveštaja dali su

Ministarstvo za Trgovinu i Industriju:

Kabinet Ministra za Trgovinu i Industriju

Odeljenje za Industriju

Odeljenje za Evropske Integracije i Koordinaciju Politika

Agencija za Strana Ulaganja i Podrška Preduzećima na Kosovu

Posao na terenu sproveden od strane TNS Index Kosova, Agencija za društvena, medijska i marketinška istraživanja

Obezbedjenje kvaliteta:

Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj (UNDP) na Kosovu

Tim za Politiku, Istraživanje, Rodna Pitanja i Komunikaciju

Tim za Sveobuhvatni Razvoj

Projekat "Pomoć trgovini"

Petrit Gashi, Phd – Konsultant

Autor:

Agon Maliqi

Prevodilac na srpski:

Besmir Fidahić

Dizajn: "XHAD Studio", Priština

Štampa: "Grafika Reznici" Priština

Posebna zahvalnost takodje ide svim ispitanicima koji su učestvovali u ovom istraživanju.

Analiza i preporuke sadržane u ovom izveštaju pripadaju ucesnicima i autorima izveštaja i ne predstavljaju zvanične stavove Ministarstva za Trgovinu i Industriju, UNDP-ja niti Ministarstva Inostranih Poslova Finske.

Atorska prava © 2014. Sva prava zadržana.

Sadržaj

Priznanje i zahvalnost.....	2
Spisak skraćenica.....	4
1. Uvod	5
2. Osnovni podaci o preduzećima	8
Prvi dodatak:	
Profil uspešnog preduzeća na Kosovu	12
3. Uložena sredstva i proizvodnja preduzeća odn. Industrije	13
4. Tržišta	18
Drugi dodatak:	
Ukratko o režimu trgovine na Kosovu	23
5. Zapošljavanje i ljudski kapaciteti	24
Treći dodatak:	
Ukratko o tržištu rada na Kosovu	28
6. Aktiva i ulaganja.....	29
7. Poslovno okruženje	33
Četvrti dodatak:	
Porezi koji se odnose na sektor	35
Peti dodatak:	
Spisak ključnih institucija koje su relevantne za obavljanje poslova u sektoru metalurgije.....	35
Šesti dodatak:	
Licence i dozvole koje su direktno relevantne za obavljanje poslova u sektoru metalurgije	36
Sedmi dodatak:	
Zakonski propisi koji se direktno relevantne za obavljanje poslova u sektoru metalurgije	36
8. Zaključak.....	39

Spisak skraćenica

A.D.	akcionarsko društvo
AKRP	Agencija Kosova za registraciju preduzeća
d. o. o.	društvo sa ograničenom odgovornošću
MSP	mala i srednja preduzeća
NACE	Nomenklatura privrednih delatnosti u Evropskoj zajednici
PUK	Poreska uprava Kosova

1. Uvod

Svrha profila ovog sektora je da pruži pregled ključnih karakteristika sektora metalurgije na Kosovu. Profil ovog sektora je načinjen korišćenjem zvaničnih izvora podataka (tamo gde su dostupni) kao i podataka posebne ankete, kako bi se pružile informacije o: a) osnovnim karakteristikama preduzeća koje posluju u okviru ovog sektora, b) strukturi uložених sredstava i proizvodnji, c) ukupnom prometu od prodaje, tržištu i kupcima preduzeća i sektora, d) aktivni, tehnologiji i ulaganjima preduzeća i sektora, e) ljudskim resursima i kapacitetima, i f) stavovima preduzeća o poslovnom okruženju. Svaka od ovih tema je predstavljena u okviru zasebnog poglavlja.

Za potrebe potpunog profila sektora metalurgije je načinjena anketa koja je sprovedena na reprezentativnom uzorku od 144 delatnih preduzeća sektora metalurgije. Uzorak je zasnovan na podacima o karakteristikama preduzeća (tip privredne delatnosti i broj radnika) Poreske uprave Kosova.*¹ Sektor metalurgije je sužen sa postojećih 216 delatnih preduzeća korišćenjem slučajnog uzorkovanja mikro preduzeća i planskog uzorkovanja većih preduzeća na 144 preduzeća sa nivoom poverenja od 95% i intervalom poverenja od 5% koliko ih je obuhvaćeno u ovom izveštaju. Zbog činjenice da je stopa odgovora na neka pitanja bila niska (posebno na pitanja koja su preduzeća smatrala osetljivim), u ovom profilu sektora nisu prikazane sve informacije koje bi mogle da budu relevantne i važne za sektor, nego samo informacije koje se smatraju pouzdanima.

Zvanični podaci i podaci ankete pokazuju da sektor metalurgije karakteriše mala grupa velikih preduzeća (tradicionalne industrije koje su razvijene u doba kada je Kosovo bio deo bivše Jugoslavije od kojih je većina privatizovana) koje čine najveći udeo proizvodnje, izvoza i zaposlenja (tri četvrtine potonjih). Ova preduzeća se koriste resursima rude metala na Kosovu (npr. nikal) za izradu prostih metala koji se obično izvoze ili izradu gotovih proizvoda (čelične tube, čelične cevi, radijatori za grejanje, pocinkovani proizvodi od čelika, itd.). Kosovo takođe odlikuje vitalan segment mikro i malih preduzeća koja su se razvila uglavnom u odgovoru na građevinski procvat nakon 1999. godine i koja, kako istraživanje pokazuje, nastoje da se unaprede i prošire bez obzira na nekoliko prepreka sa kojima se suočavaju (ove prepreke su uglavnom interne u preduzećima). Gotovo sva preduzeća za obradu metala su u privatnom vlasništvu i nalaze se širom Kosova. Najveći broj ovih preduzeća se nalazi u/oko oblasti Prištine. Preduzeća za obradu metala zapošljavaju oko 1,5% ukupno zaposlenog stanovništva na Kosovu. S obzirom da samo 5% radne snage u ovim preduzećima čine žene, možemo reći da su pretežno u vlasništvu muškaraca, jer samo 7% preduzeća među deoničarima ima i žene.

¹ Napomena o metodologiji: Definiše se da se sektor metalurgije sastoji od preduzeća (sa nekim izuzecima) koja su navela sledeće dve delatnosti (prva verzija revidiranih dvocifrenih šifra delatnosti Nomenklature privrednih delatnosti u Evropskoj zajednici) kao glavne delatnosti: 27 (proizvodnja prostih metala) i 28 (izrada proizvoda od metala). Okvir uzorka je takođe uključio ona preduzeća koja su navela delatnosti 1310 (vađenje rude gvožđa) i 1320 (vađenje obojenih metala) kao glavne delatnosti i izradu proizvoda kao sekundarne delatnosti. Pored toga, zbog: a) ogromnog broja preduzeća, b) velikog broja samozaposlenih radnika koji su angažovani na radovima popravka niskog nivoa ili delatnostima obrade nemetala (npr. automehaničari) i c) male vrednosti delatnosti u okviru ukupnog sektora, iz uzorka su uklonjena sva mikro preduzeća (manje od 9 radnika) koja su navela sledeće delatnosti kao glavne: 2811 (izrada metalnih konstrukcija i delova), 2812 (izrada metalne građevinske stolarije) i 2852 (opšte mašinstvo). To je dovelo do uzorka od 216 preduzeća.

Izvozna roba u sektoru metalurgije (prosti metali i proizvodi od metala, bez otpada) je 2012. godine činila 36,5% ukupne vrednosti svih izvoza sa Kosova. U proseku, preduzeća za obradu metala su prijavila da su 2012. godine radila sa 63% proizvodnog kapaciteta. Asortiman robe koju ova preduzeća izrađuju je širok. Najveći broj registrovanih preduzeća, pretežno mikro i malih preduzeća, je prvenstveno angažovan u izradi konstrukcija od metala i proizvoda koji se koriste u građevinskoj industriji. Druga najčešća osnovna delatnost ovih preduzeća je izrada metalnih delova obradom, poput metalurgije praha i tretmana i premazivanja metala, kao i izrada predmeta od plemenitih metala, žice i aluminijuma. Ipak, u pogledu tržišne vrednosti proizvodnje, daleko najvažnija delatnost je obrada fer nikla, koju sledi izrada proizvoda od gvožđa i čelika za krajnju upotrebu.

Na osnovu raznih podataka ankete i sekundarnih izvora, procenjuje se da je 2012. godine ukupni prihod od prodaje na Kosovu iznosio ≈ 114 miliona evra. Ipak, imajući u vidu činjenicu da je 2012. godina bila izuzetno loša godina za izvoz fer nikla i da odgovore na pitanja iz ankete koja se tiču ukupnog prihoda od prodaje karakteriše znatan stepen umanjivanja prijavljenih podataka, postoje jaki razlozi da se veruje da tokom dobre godine za izvoz nikla vrednost ukupnih prihoda od prodaje u sektoru metalurgije bi mogao da bude bliži cifri od 200 miliona evra.

Sedamnaest odsto svih preduzeća za obradu metala je trenutno angažovano u manjem ili većem obimu izvoza. Ipak, samo su srednja i velika preduzeća prvenstveno orijentisana prema izvozu i prodaju većinu robe na međunarodnim tržištima. Strukturu izvoza metala velikom većinom dominira izvoz fer nikla, koji je u periodu između 2010. i 2012. godine činio 90,8% ukupne vrednosti izvoza metala. Najveći preostali udeo izvoza (6,6%) čine proizvodi od gvožđa i čelika i to uglavnom linijske cevi, tube i šuplji šabloni. Mikro preduzeća i mala preduzeća za obradu metala prodaju skoro svu robu na domaćem tržištu, pošto prodaju oko 90% proizvodnje u zemlji.

Anketa je pokazala da mnoga preduzeća za obradu metala, posebno mala preduzeća, traže načine da prošire poslovanje i da postanu izvoznici. Većina ovih preduzeća smatra da interni faktori u preduzećima predstavljaju najveće prepreke u tom pravcu i rade na preduzimanju koraka radi poboljšanja konkurentnosti. U tom smislu, 19,7% svih preduzeća i 28,6% malih preduzeća izjavljuju da su tokom 2012. godine pravili kapitalna ulaganja. Gotovo sva preduzeća tvrde da su ulagali u modernizaciju tehnologije proizvodnih procesa kupovinom mašina ili alata. Prosečna vrednost ulaganja malih preduzeća je 2012. godine iznosila 72,500 evra. To je dovelo do toga da je ukupna vrednost tehnologije koju poseduje ukupan broj malih i srednjih preduzeća iz godine u godinu dovodi do povećanja od 10%.

Ipak, uprkos naporima preduzeća da se prošire i povećaju konkurentnost, anketa je otkrila da pred preduzećima sektora metalurgije leže mnogi izazovi. Dodatna ulaganja u tehnologiju su otežana zbog troškova finansiranja koje preduzeća za obradu metala smatraju veoma visokim (24,6%) ili visokim (21,4%). Od oktobra 2013. godine, efektivna kamatna stopa na investicioni kredite sa rokom dospeća do pet godina iznosi 10,2%. Ipak, radi se na stvaranju određenog stepena slobode i podsticaja za ulaganja nizom programa stimulativnih mera vlade, kao što su ukidanje carinskih dažbina i poreske olakšice za kapitalna ulaganja.

Ukoliko ostavimo tehnologiju po strani, naredni važan izazov za preduzeća sektora metalurgije predstavlja kvalifikovanost radne snage. Ukupno 46% malih preduzeća sektora metalurgije smatra da postoji manjak kvalifikovanih radnika na tržištu rada. Vrste kvalifikovanih stručnjaka za koje se najčešće tvrdi da je teško pronaći na tržištu rada su fabrički rukovaoci, tj. rukovaoci peći, livničari, rukovaoci termičke obrade i dozeri, koje slede limari, rukovaoci mašinskih alata, mašinskih brusilica, itd. Ukupno 20,1% svih preduzeća sektora metalurgije (među koje ubrajamo većinu velikih preduzeća) prijavljuju da pružaju obuku na radnom mestu svojim radnicima.

Kada su zamoljeni da ocene prepreke za poslovno okruženje, preduzeća za obradu metala su naglasila opterećujuće efekte korupcije i konkurenciju preduzeća iz domena sive ekonomije. Prepreka koja je najviše ocenjena je niska kupovna moć na domaćem tržištu. Imajući u vidu da se uvoz metala konstantno povećavao iz godine u godinu i da je privredni rast bio pozitivan, ovakva zabrinutost preduzeća može da označava prezasićenost domaćeg tržišta sadašnjom strukturom proizvodnje u kojoj previše preduzeća prodaje istu robu i usluge. Nemoguće je obezbediti rast preduzeća bez uvođenja raznolikosti u proizvodnju odn. usluge koje trebaju da budu skrojene prema potrebama domaćeg tržišta i/ili bez širenja prema stranim tržištima. Zbog toga su tekući napori za inovaciju preduzeća, unapređenje konkurentnosti i orijentisanje prema izvozu još hitniji.

2. Osnovni podaci o preduzećima

Od novembra 2013. godine, na Kosovu je radilo oko 216 preduzeća za obradu metala. Ovaj broj se procenjuje na osnovu podataka Poreske uprave Kosova i na osnovu osnovnih privrednih delatnosti preduzeća koje su navedene u anketi (v. Napomenu o metodologiji u uvodnom delu izveštaja za dalju razradu metodologije). Baza podataka Agencije Kosova za registraciju preduzeća ima mnogo više preduzeća koji su angažovani u delatnostima prerade metala, ali se pretpostavlja da, zbog velikog broja nedelatnih preduzeća, baza podataka Poreske uprave Kosova tačnije predstavlja pravi nivo delatnosti.

Kao što je ilustrovano u Tabeli 1, ogromnu većina preduzeća sektora metalurgije (81,9%) čine mikro preduzeća (177 preduzeća) koja broje manje od devet radnika. Drugi najveći udeo (15,7%) čine mala preduzeća koja broje između 9 i 50 radnika. Sa druge strane, pet srednjih i velikih preduzeća, stari industrijski giganti koji su osnovani tokom komunističkog doba, dominiraju sektorom u pogledu ukupnog broja radnika i, uz izuzetke, proizvodnje i ukupnog prihoda od prodaje. Samo 7% preduzeća među vlasnicima ima žene.

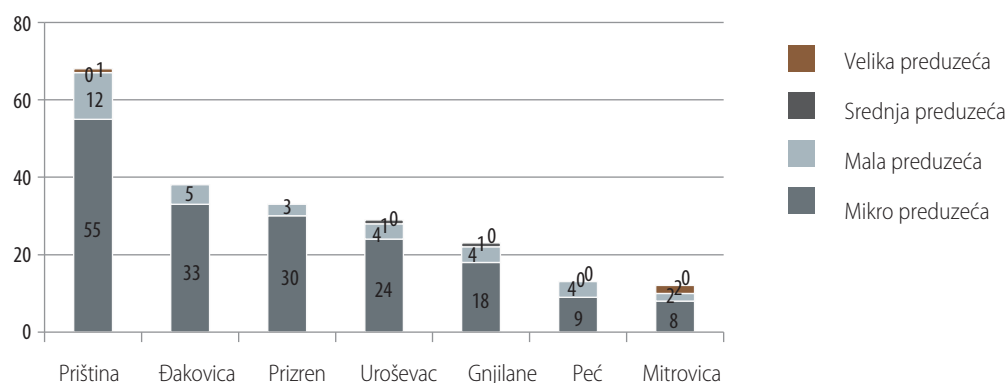
Tabela 1: Procena broja delatnih preduzeća za obradu metala 2012. godine, podaci po veličini preduzeća

Veličina preduzeća (broj radnika)	Broj preduzeća u bazi podataka Poreske uprave Kosova	Procenat preduzeća
Mikro preduzeća (manje od 9 radnika)	177	81.9%
Mala preduzeća (između 9 i 50 radnika)	34	15.7%
Srednja preduzeća (između 50 i 250 radnika)	2	0.9%
Velika preduzeća (preko 250 radnika)	3	1.4%
UKUPNO	216	100%

Izvor: Poreska uprava Kosova, 2013. god.

Što se tiče koncentracije preduzeća za obradu metala po oblastima, oblast Prištine ima najveći broj preduzeća (78) među koja ubrajamo i najveće preduzeće u smislu proizvodnje i ukupnog prihoda od prodaje, preduzeće „Ferronikeli“ sa sedištem u Glogovcu. Kao što je ilustrovano na Slici 1, oblast Prištine takođe ima najveći broj malih preduzeća (12). Sa druge strane, južne oblasti Đakovica i Prizren imaju drugu najveću koncentraciju preduzeća sektora metalurgije i to 38 i 33 preduzeća. Međutim, ove dve oblasti imaju samo mikro i mala preduzeća i, za razliku od Uroševca, Gnjilana, Mitrovice i Priština, nemaju industrijske gigante.

Slika 1: Ukupan broj preduzeća u sektoru metalurgije, podaci po oblastima i veličini

Izvor: Poreska uprava Kosova, 2013. god.

Na osnovu prve verzije revidiranih šifra delatnosti Nomenklature privrednih delatnosti u Evropskoj zajednici, preduzeća sektora metalurgije se mogu svrstati u nekoliko glavnih kategorija za obradu. Kao što je ilustrovano na Slici 2, najveći broj preduzeća (33) je naveo nedefinisiranu kategoriju delatnosti, tj. izradu „drugih proizvoda od metala“ kao najrepresantativniju glavnu delatnost rada. Ova preduzeća su najverovatnije angažovana u proizvodnji metalnih konstrukcija koje se koriste u građevinskoj industriji.

Druga najveća grupa preduzeća (32) su prvenstveno angažovana u metalurgiji praga, tj. u kovanju, štancovanju i valjanju metala (zagrevanju metalnog praha do tačke topljenja) u izradi različitih metalnih delova i spojki koje se koriste u drugim industrijama za proizvodnju, kao što je automobilska industrija, ili u proizvodnji aparata za domaćinstvo, alata i opreme, itd.

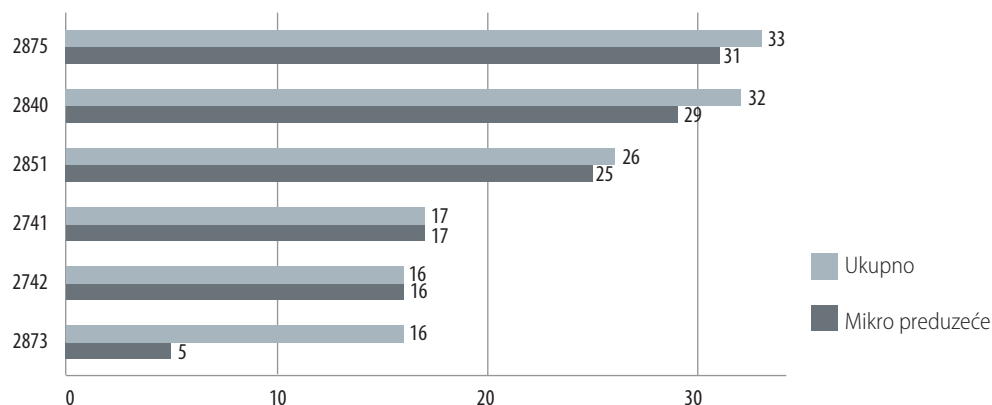
Treća po veličini grupa preduzeća (26) je angažovana na poslovima tretmana i premazivanja metala, dok su preostale najveće grupe preduzeća angažovane u izradi predmeta od plemenitih metala (17), proizvoda od žice (16) i aluminijuma (16). Kao što je ilustrovano na Slici 2, mikro preduzeća predstavljaju najveći udeo u ovim grupama delatnosti. Kao takve, ove visoko rangirane grupe ne predstavljaju pravu težinu delatnosti sektora metalurgije u pogledu vrednosti proizvodnje i ukupnog prihoda od prodaje. Kao što se vidi na podacima iz Tabele 2, glavne delatnosti obrade pet najvećih preduzeća se razlikuju od visoko rangiranih delatnosti malih i srednjih preduzeća.

Tabela 2: Glavne i sekundarne delatnosti pet najvećih preduzeća

„Ferronikeli“	1320: vađenje obojenih metala. Sekundarne delatnosti: Obrada rude nikla.
Trepča	1320: vađenje obojenih metala. Sekundarna delatnost: Obrada rude cinka, kalaja i olova.
„Llamos – Galvasteel“	2710: proizvodnja sirovog gvožđa, čelika i fero legura. Sekundarne delatnosti: Ravni i gotovi proizvodi od čelika.
Fabrika cevi IMK	2811: izrada metalnih delova i struktura.
„Jugoterm“	2822: izrada radijatora za centralno grejanje i bojlera.

Izvor: Agencija Kosova za registraciju preduzeća, 2013. godine

Slika 2: Najčešće glavne delatnosti preduzeća sektora metalurgije (prva verzija revidiranih šifra delatnosti Nomenklature privrednih delatnosti u Evropskoj zajednici)

Drugi proizvodi od metala (2875), metalurgija praha (2840), tretman i premazivanje metala (2851), izrada predmeta od plemenitih metala (2741), izrada proizvoda od žice (2873), izrada proizvoda od aluminijuma (2742).

Izvor: Poreska uprava Kosova, 2013. god.

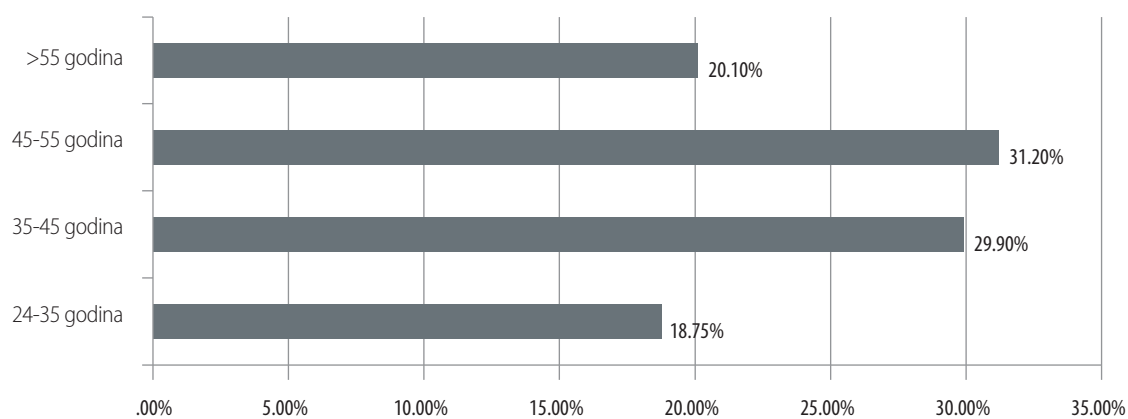
Tabela 3 pokazuje da je ogromna većina preduzeća sektora metalurgije (89,6%) registrovana u vlasništvu pojedinaca, sledi pravni status društva sa ograničenom odgovornošću (6,3%). Ovakva struktura vlasništva je odraz činjenice da većinu preduzeća sektora metalurgije čine mikro preduzeća (81,9%). Odnos između veličine preduzeća i vlasništva se potvrđuje činjenicom da ima manje malih preduzeća koja su u vlasništvu pojedinaca (75%) i više preduzeća koja su društva sa ograničenom odgovornošću (17,8%) u ukupnom broju preduzeća. Samo dva anketirana preduzeća su javna preduzeća. Dva druga preduzeća su registrovana kao strana preduzeća. Slika 3 pokazuje da je najveći broj preduzeća u vlasništvu preduzetnika starosne dobi između 45 i 55 godina života (31,2% preduzeća) i između 35 i 45 godina života (29,9%).

Tabela 3: Preduzeća sektora metalurgije, podaci po pravnom statusu preduzeća

Vrsta preduzeća	Procenat svih preduzeća u sektoru	Procenat malih preduzeća
Preduzeća u vlasništvu pojedinaca	89.6 %	75 %
Ortačko društvo	0.7 %	3.5 %
Društvo ograničene odgovornosti	6.3 %	17.85%
Akcionarsko društvo	0.7 %	-
Strano preduzeće	1.4%	3.5 %
Javno preduzeće	1.4%	-

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Slika 3: Vlasništvo nad preduzećima sektora metalurgije, podaci po starosnoj dobi vlasnika

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Prvi dodatak: Profil uspešnog preduzeća na Kosovu

Preduzeće „Elsam“ je smešteno u Uroševcu, bavi se izradom širokog asortimana metalnih konstrukcija, izmenjivača toplote i cisterni za skladištenje i predstavlja jedan od glavnih dobavljača takvih proizvoda na domaćem tržištu. Iako postoje i druga veća, uspešnija preduzeća za obradu metala koja izvoze svoje proizvode i mogu da se smatraju za bolje priče o uspehu, priča o preduzeću „Elsam“ je važna jer je ovo preduzeće predstavnik grupe relativno značajnih i iskusnih proizvođača metala koji bi mogli da se u budućnosti pridruže grupi izvoznika. Preduzeće je osnovano 1984. godine kao društveno preduzeće, a privatizovano 2006. godine. Preduzeće „Elsam“ trenutno ima status društva sa ograničenom odgovornošću i nalazi se u vlasništvu lokalnih preduzetnika. Zapošljava oko 45 radnika i raspolaže objektom značajne veličine.

Proizvodi odn. usluge preduzeća „Elsam“ su prilagođeni velikoj vrsti kupaca i građevinskih projekata u rasponu od javnih infrastrukturnih projekata do privatnih stambenih ili industrijskih objekata. „Elsam“ izrađuje prilagođene gotove proizvode, kao što su konstrukcije čelične osnove (šipke, grede i stubovi) ili izmenjivači toplote koji se najčešće koriste u termoelektranama, hemijskoj industriji i stambenim zgradama. Među ostale stručne delatnosti preduzeća ubrajamo širok dijapazon cisterni za skladištenje koje se koriste u stambenim ili industrijskim objektima za skladištenje goriva i drugih tečnosti.

Trenutno, „Elsam“ prodaje svu robu na domaćem tržištu gde projekti ulaganja u javnu infrastrukturu i nekretnine održavaju relativno visoku potražnju za proizvodima. Međutim, kao i nekoliko drugih preduzeća slične veličine, oslanjanjem na kvalifikovanu radnu snagu (dobro obrazovani vodeći inženjeri) i veliko iskustvo upravljanja projektima, „Elsam“ ima potencijal i interes (sasvim moguće u budućnosti i komercijalnu potrebu) za diversifikaciju prodaje i širenje ka izvoznim tržištima. Međutim, anketa je utvrdila da potencijalno širenje prodaje preduzeća zavisi od nekoliko faktora kvaliteta i konkurentnosti cena na nivou preduzeća koje ambiciozna mala preduzeća koja pokušavaju da se prošire poput „Elsama“ smatraju najproblematičnijim. Poseban izazov predstavljaju visoki troškovi finansiranja za ulaganja u nove mašine i ograničena rezerva kvalifikovanih radnika za rukovođenje sofisticiranim postrojenjima. Priroda prodaje koja se obavlja po principu „preduzeće-preduzeću“ takođe naglašava kritičnu ulogu povezivanja za dobijanje informacija o izvoznom tržištu i pristupa potencijalnim klijentima.

3. Uložena sredstva i proizvodnja preduzeća odn. Industrije

U sklopu ankete od preduzeća je zatraženo da se izjasne o strukturi svojih prihoda. Naime, zatražene su informacije o količini novca koju potroše na mesečnoj osnovi na sirovine i repromaterijale, isplatu plata, troškove nafte, električne energije, vodosnabdevanja, itd. Mesečne monetarne vrednosti su izračunate kako bi se dobio prosek godišnjih troškova po vrsti uložених sredstava, prosek ukupnih godišnjih troškova za sva uložena sredstva, kao i udeo vrednosti koje svako uloženo sredstvo ima u okviru sektora u celini. Odgovarajući udeli su predstavljeni u Tabeli 4.

Mora se istaći da je stopa odgovora preduzeća na pitanja koja se tiču troškova uložених sredstava zadovoljavajuća, sa izuzetkom tri velika preduzeća koje nisu pružila informacije o troškovima uložених sredstava. To je razlog zašto su podaci o uložеним sredstvima i proizvodnji ograničeni samo na mala i srednja preduzeća sektora metalurgije. Ukupno 69% anketiranih malih i srednjih preduzeća (98 od 141 preduzeća) je pružilo odgovor na pitanja o mesečnim troškovima sirovina i repromaterijala. Stopa odgovora za druge troškove uložених sredstava je bila mnogo veća: troškovi električne energije (97%), troškovi rada (90%), nafte (90%) i vodosnabdevanja (87%).

Kao što je prikazano na Tabeli 4, sirovine i repromaterijali čine najveći broj uložених sredstava preduzeća sektora metalurgije: 76,9% ukupne vrednosti uložених sredstava sektora metalurgije. Drugi po veličini troškovi uložених sredstava su troškovi rada (13,8%), slede troškovi nafte (3,4%) i električne energije (1,9%). Troškovi vodosnabdevanja su marginalni (0,1%). Ipak, kao što se vidi na tabeli, udeo određenih uložених sredstava u okviru ukupne vrednosti uložених sredstava se razlikuje u zavisnosti od veličine preduzeća. Srednja preduzeća, na primer, potroše manji udela na sirovine i veći deo na isplatu plata nego mikro i mala preduzeća. Udeo troškova električne energije u okviru strukture uložених sredstava se povećava prema veličini preduzeća i odražava veći stepen mehanizacije i, samim tim, troškova električne energije.

Ekstrapolacija prosečnih suma za 213 srednjih i malih preduzeća koji posluju u sektoru metalurgije, pokazuje da su ova preduzeća tokom 2012. godine potrošila oko 57,8 miliona evra na uložena sredstva od kojih je najveći udeo od 44,5 miliona evra potrošen na sirovine i repromaterijale.

Tabela 4: Udeo uložениh sredstava malih i srednjih preduzeća u okviru ukupnih uložениh sredstava, podaci po veličini preduzeća

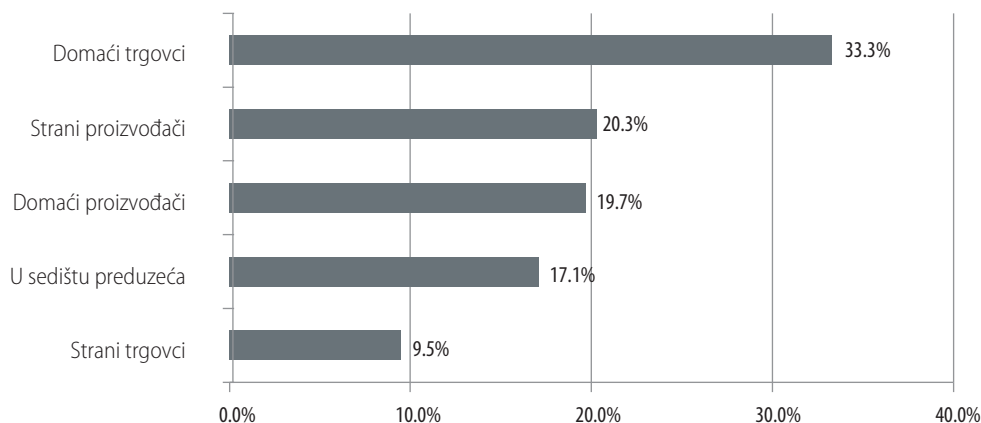
				Udeo uložениh sredstava u okviru ukupnih uložениh sredstava, podaci po veličini preduzeća		
Vrsta uložениh sredstava	Prosečni godišnji troškovi, u evrima	Procenjeni ukupni troškovi malih i srednjih preduzeća sektora metalurgije (213 preduzeća), podaci u evrima	Udeo uložениh sredstava u okviru ukupnih uložениh sredstava, podaci u procentima	Mikro preduzeća	Mala preduzeća	Srednja preduzeća
Sirovine i repromaterijali	208,902	44,496,230	76.9	75.4	78.2	67.2
Radna snaga	37,499	7,987,300	13.8	14.5	11.1	25.5
Ostalo	10,545	2,245,981	3.9	5.4	4.9	0.2
Nafta	9,251	1,970,516	3.4	3.6	4.1	1.3
Električna energija	5,082	1,082,382	1.9	0.9	1.5	5.8
Vodosnabdevanje	293	62,498	0.1	0.1	0.1	0.1
Ukupno	271,572	57,844,909	100	100	100	100

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Naredna dodatna vrednost ankete je da pruža retku priliku za opisivanje izvora sirovina i repromaterijala identifikovanjem glavnih aktera u lancu snabdevanja industrije. U tom smislu, od preduzeća je zatraženo da podele ukupnu vrednost sirovina i repromaterijala koje koriste po vrstama dobavljača. Tačnije, preduzeća su dobila priliku da navedu koji procenat sirovina i repromaterijala pripada domaćoj robi (izrađen „u sedištu preduzeća“ ili od strane „drugih domaćih proizvođača“), koji procenat pripada stranoj robi (dostavljaju „domaći trgovci“, „strani trgovci“ ili „direktno od strane stranih proizvođača“).

Kao što se vidi na Slici 4, znatan udeo ukupnih vrednosti sirovina i repromaterijala (36,8%) se izrađuje na domaćem tržištu, bilo da je „u sedištu preduzeća“ (17,1%) ili od strane drugih domaćih proizvođača (19,7%). Ipak, većina sirovina i repromaterijala dolazi iz uvoza u čemu domaći trgovci igraju važnu ulogu u lancu vrednosti (33,3%). Narednih 20,3% ukupne vrednosti sirovina se isporučuje direktno od stranih proizvođača, dok se samo 9,5% nabavlja od stranih trgovaca.

Slika 4: Udeo u ukupnoj vrednosti sirovina i repromaterijala koji koriste srednja i mala preduzeća sektora metalurgije, podaci izraženi u procentima, po vrstama dobavljača

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

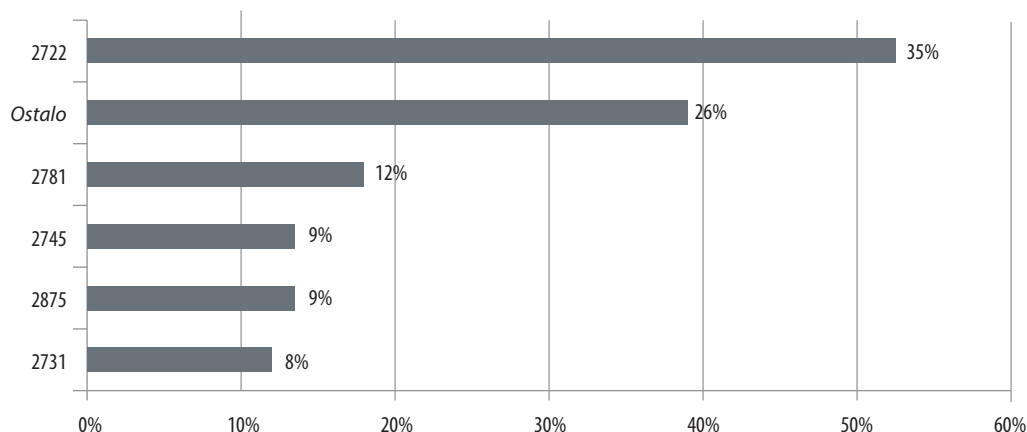
Teško je utvrditi ukupnu vrednost prihoda industrije za obradu metala na Kosovu zbog toga što anketirana preduzeća umanjuju prijavljene podatke. Naime, znatan broj malih i srednjih preduzeća sektora metalurgije je odgovorio na pitanja koja se odnose na vrednosti proizvodnje (91 od 141 preduzeća), ali je prosečan i ukupan iznos proizvodnje znatno manji (manji od polovine) od vrednosti prijavljene proizvodnje. Pored toga, nijedno od velikih preduzeća (koja čine ogroman udeo uložених sredstava u industriju) nije pružilo informacije o proizvodnji preduzeća, čime je zadatak određivanja ukupne vrednosti proizvodnje u industriji znatno otežan.

Međutim, čak i u slučajevima gde je proizvodnja nedovoljno prijavljena, nema razloga da se veruje u pristrasnost umanjених podataka. Naime, preduzeća su prijavila umanjenu proizvodnju bez obzira na veličinu ili vrstu proizvodne delatnosti. Zbog toga, podaci o proizvodnji anketiranih malih i srednjih preduzeća pružaju priliku za utvrđivanjem udela proizvodnje u delatnostima preduzeća sektora metalurgije, bez obzira na monetarnu vrednost. Kao što je ilustrovano na Slici 5, najveći udeo vrednosti proizvodnje (bez obzira na ukupan iznos) u malim i srednjim preduzećima čini izrada čeličnih cevi (35%) koju su preduzeća prijavila kao glavnu delatnost obrade. Drugi najveći udeo čini izrada metalnih struktura i delova (12%), slede proizvodnja obojenih metala (9%), „drugih proizvoda od metala“ (9%) i livanje gvožđa i čelika (8%).

Što se tiče pet najvećih i najdominantnijih preduzeća industrije, struktura proizvodnje je drugačija. Zbog pomanjkanja odgovora na pitanja iz ankete, struktura je utvrđena kombinovanjem podataka iz ankete i sekundarnih izvora. Podaci o izvozu (o kojima ćemo diskutovati kasnije) potvrđuju da proizvodnja fer nikla („Ferronikeli“ u Glogovcu) čini ogroman udeo proizvodnje ne samo među velikim preduzećima, nego u industriji metalurgije u celini.

Drugi veliki proizvođač na Kosovu, preduzeće „Llamos-Galvasteel“ izrađuje širok spektar galvaniziranih proizvoda od čelika počev od ravnih proizvoda (galvanizirani limovi i namotana žica) do gotovih proizvoda, kao što su sistemi za ventilaciju, kontejneri za otpad, slivnici, profilisani limovi, itd. Zbog složenih političkih i pravnih sporova, kao i decenija nedostatka ulaganja i zanemarivanja, industrijski kompleks Trepča, nekadašnji šampion industrije Kosova, je trenutno sveden na puko vađenje rude cinka i olova. Fabrika cevi IMK sa sedištem Uroševcu se specijalizuje u proizvodnji čeličnih cevi koje se koriste u raznim sistemima za snabdevanje (voda, gas i nafta), dok je fabrika „Jugoterm“ sa sedištem u Gnjilanu usmerena na proizvodnju radijatora za grejanje.

Slika 5: Udeo vrednosti proizvodnje u malim i srednjim preduzećima, podaci po glavnim delatnostima prerađiva

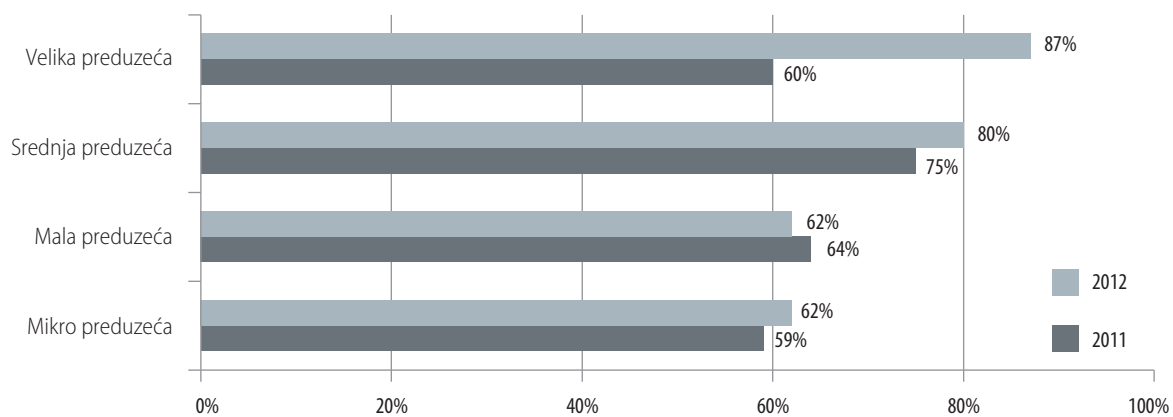

Izrada čeličnih cevi (2722), izrada metalnih struktura i delova (2811), vađenje obojenih metala (aluminijum) (2745), izrada ostalih proizvoda od metala (2875), livenje gvožđa i čelika (2731).

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Anketa je takođe sadržavala pitanja o stopi korišćenja kapaciteta proizvodnje u poslednje dve godine (2011. i 2012. godine), na koje je odgovoreno u 95% slučajeva. Preduzeća sektora metalurgije izveštavaju da su 2012. godine prosečno koristili 62,9% kapaciteta proizvodnje. Ovo predstavlja povećanje od 2,4% širom sektora metalurgije u odnosu na iskorišćenost kapaciteta tokom prethodne godine (2011. god.) kada je stopa iskorišćenosti kapaciteta proizvodnje iznosila 60,6%. Ipak, kao što je ilustrovano na Slici 6, povećanje korišćenja kapaciteta je mnogo veće u velikim preduzećima (27%) i srednjim preduzećima (5%), nego u mikro preduzećima (3%) ili malim preduzećima kod kojih je došlo do blagog pada u korišćenju kapaciteta proizvodnje (2%). Iako je ukupni promet od prodaje doživeo veliki pad u većim preduzećima tokom 2012. godine (sledeće poglavlje), povećanje u korišćenju kapaciteta proizvodnje iste godine bi moglo da se pripiše očekivanom porastu prodaje za 2013. godinu koju potvrđuju preliminarni podaci o izvozu za 2013. godinu (sva velika preduzeća su pretežno orijentisana na izvozne delatnosti).

Slika 6: Korišćenje kapaciteta proizvodnje, podaci u procentima po godinama i veličini preduzeća

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

4. Tržišta

Podaci iz ankete otežavaju deklarisanje o tačnim ukupnim vrednostima prodaje koju su preduzeća za obradu metala, ili sektor metalurgije u celini, ostvarili u poslednje dve godine. Za to postoje dva glavna razloga. Prvi je da preduzeća koja su odgovorila na pitanje o prodaji očigledno umanjuju prijavljeni ukupni prihod od prodaje (61% anketiranih mikro i malih preduzeća se složilo da odgovori na pitanje). U proseku, mikro i mala preduzeća su prijavila da su 2012. godine imali ukupan prihod od prodaje koji je upola manji od uložених sredstava koja tvrde da su koristili u procesu proizvodnje. Druga poteškoća u proceni ukupnog prihoda od prodaje u sektoru u celini je činjenica da veći broj srednjih i velikih preduzeća nije uopšte prijavio podatke o ukupnom prihodu od prodaje. Ipak, kombinovanje podataka iz ankete i drugih sekundarnih izvora barem stvara priliku da se primete neka važna kretanja koja se dešavaju iz godine u godinu u sektoru metalurgije ili stvaraju priliku za deklarisanje o pokazateljima ukupnih cifara za sektor, koje bi trebalo uzeti sa određenom dozom rezerve.

Tabela 5 ilustruje kako su mikro i mala preduzeća prijavila povećanje prodaje između 2011. i 2012. godine. Tačnije, 13 od 87 mikro i malih preduzeća (15%) koja su odgovorila na pitanje o ukupnim prihodima od prodaje su prijavila povećanje prodaje iz godine u godinu, a nijedno od anketiranih preduzeća nije prijavilo smanjenje prodaje. Godišnji porast u prodaji za ovaj segment sektora metalurgije iznosi 4,8%. Tačnost prijavljenog povećanja prodaje podržava činjenica da (kao što anketa potvrđuje) mikro i mala preduzeća prodaju skoro svu robu na domaćem tržištu (v. Tabelu 6) gde je, kao što je potvrđeno podacima o uvozu, nivo potražnje za proizvodima od metala ostao snažan i doživeo porast tokom 2012. godine.

Tabela 5: Ukupni prihod od prodaje preduzeća sektora metalurgije tokom 2011. i 2012. godine, prosečne i ukupne vrednosti

Veličina preduzeća	Prosečan ukupni prihod od prodaje tokom 2012. godine*	Procenat promene	Ukupni procenjeni prihod od prodaje za 2011. godinu	Ukupni procenjeni prihod od prodaje za 2012. godinu	Prosečan ukupni prihod od prodaje tokom 2011. godine, podaci u evrima*
Mikro i mala preduzeća	116,293	121,839	+ 4.8%	19,940,996	20,894,886
Mikro preduzeća	50,758	53,220	+ 4.8 %	8,984,091	9,419,886
Mala preduzeća	322,262	337,500	+ 4.7%	10,956,905	11,475,000
Srednja i velika preduzeća	nije primenjivo	nije primenjivo	- 36.8 %	≈ 145,000,000 **	≈ 93,000,000 **
Ukupno za sektor	N/A	N/A	≈ - 31%	≈ 165,000,000 **	≈ 114,000,000 **

* Izvor: Prosečne stope su izvedene iz podataka ankete.

** Izvor: Zbog slabe stope odgovora na pitanja ankete, podaci za ukupno pet srednjih i velikih preduzeća su procenjeni korišćenjem sledećih kombinovanih izvora: podaci iz ankete (za ona preduzeća koja su odgovorila na pitanje), podaci Carina Kosova o izvozu (za ona preduzeća koja su jedini izvoznici određene robe i koja, prema odgovorima iz ankete, izvoze 100% proizvoda, i iz ostalih sekundarnih izvora.

Sa druge strane, jasno je uočljiva činjenica da ukupni prihod od prodaje u sektoru metalurgije veoma zavisi od prodaje pet srednjih i velikih preduzeća, posebno preduzeća „Ferronikeli“ koje prodaje većinu robe na stranim tržištima (v. Tabelu 6). Uprkos pozitivnim kretanjima u mikro i malim preduzećima sektora metalurgije, nagli pad u izvozu nikla između 2011. i 2012. godine (sa 136,4 miliona evra na 83,6 miliona evra) je doveo do prosečnog pada od 31% u ukupnom prihodu od prodaje sektora metalurgije u celini. Preliminarni podaci o trgovini za 2013. godinu pokazuju da je stopa izvoza preduzeća „Ferronikeli“ promenila kretanje i da je samo u prva dva kvartala 2013. godine skoro dosegla stopu ukupne vrednosti izvoza koju je preduzeće ostvarilo tokom 2012. godine.

Ekstrapolacija prosečne vrednosti prodaje u mikro i malim preduzećima i korišćenje kombinovanih podataka iz ankete sa podacima sekundarnih izvora u određivanju približne stope prodaje u pet srednjih i velikih preduzeća, procenjuje se da ukupan prihod od prodaje u sektoru metalurgije iznosi ≈ 165 miliona evra tokom 2011. i ≈ 114 miliona evra tokom 2012. godine. Ipak, mora se napomenuti da zbog umanjivanja prijavljene prodaje od strane mikro i malih preduzeća ove cifre trebaju da budu veće. Uzimajući u obzir ove činjenice, kada je prodaja fer nikla doživela dobru godinu (između 120 i 140 miliona evra godišnje), ukupan prihod od prodaje sektora metalurgije bi realno mogao da bude bliži cifri od 200 miliona evra.

Kao što se pokazuje na Tabeli 6, anketa je pokazala da mikro i mala preduzeća na Kosovu prodaju većinu svoje robe na domaćem tržištu, a izvoze samo manji deo. Prosečno mikro preduzeće prodaje 98,4% robe na domaćem tržištu i samo 2,6% u inostranstvu. Tabela 6 pokazuje kako se odnos između prodaje na domaćem i stranom tržištu kontinuirano smanjuje veličinom preduzeća: što je preduzeće veće, veći je deo robe koja se izvozi.

Tabela 6: Prosečno učešće preduzeća na domaćem i stranom tržištu, podaci po veličini preduzeća

Veličina preduzeća	Prodaja na domaćem tržištu prikazana kao procenat ukupne prodaje (prosek preduzeća)	Prodaja na stranom tržištu prikazana kao procenat ukupne prodaje (prosek preduzeća)
Mikro preduzeća	98.4 %	2.6 %
Mala preduzeća	74.1 %	25.9%
Srednja preduzeća	35 %	65 %
Velika preduzeća	5 %	95 %

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Kako sva preduzeća nemaju isti nivo ukupnog prihoda od prodaje i kako podaci o prosečnoj prodaji preduzeća mogu da budu zavaravajući zbog umanjivanja podataka o ukupnom prihodu od prodaje, Tabela 7 predstavlja udeo vrednosti ukupnog prihoda od prodaje po prodaji na domaćim i stranim tržištima koji su ostvareni tokom 2012. godine. Mikro preduzeća su ostvarila 94,3% ukupnog prihoda od prodaje na domaćem tržištu, dok su mala preduzeća, bez obzira na činjenicu da prodaju 74% proizvodnje na domaćem tržištu, prodala 74% proizvoda na domaćem tržištu pri čemu prodaja na domaćem tržištu predstavlja 89,4% ukupne vrednosti celokupne prodate robe. Srednja preduzeća su ostvarila nešto više od pola ukupnih prihoda od prodaje preko izvoza (56,5%), dok su velika preduzeća stvorila skoro celokupni ukupni prihod od prodaje na stranim tržištima (99,6%).

Tabela 7: Prosečan udeo vrednosti prodaje na domaćem i stranom tržištu tokom 2012. godine, podaci po veličini preduzeća

Veličina preduzeća	Vrednost prodaje na domaćem tržištu prikazana kao procenat ukupne prodaje	Vrednost prodaje na stranom tržištu prikazana kao procenat ukupne prodaje
Mikro preduzeća	94.3 %	5.4 %
Velika preduzeća	89.4 %	10.6%
Srednja preduzeća	43.5%	56.5 %
Mala preduzeća	0.4 %	99.6 %

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Vrste roba koje mikro i mala preduzeća prodaju na domaćem tržištu odgovaraju glavnim delatnostima prerade takvih preduzeća (v. Sliku 2 i Sliku 5) pošto izvoze uglavnom metalne konstrukcije i strukture koje se koriste u građevinskoj industriji ili delove koje koriste drugi proizvođači. Tabela 8 ilustruje vrste kupaca kojima mikro i mala preduzeća prodaju robu na domaćem tržištu i odgovarajuće udele vrednosti prodate proizvodnje.

Primetne su značajne razlike između mikro i malih preduzeća u smislu kupaca robe i to odražava različite skale, vrste i stepen složenosti koji često odlikuju te dve vrste preduzeća. Mikro preduzeća su obično uređena kao porodična preduzeća, poseduju ograničene kapacitete proizvodnje i/ili složenosti obrade i uglavnom se bave poslovima popravke ili pružanja usluga. Mikro preduzeća prodaju najveći deo svoje proizvodne vrednosti direktno krajnjim potrošačima (36,4%), malim prodavnicama (34,3%) i veoma mali deo (3,4%) drugim preduzećima za dalju obradu. S druge strane, mala preduzeća takođe prodaju veliki udeo robe malim prodavnicama (36,4%), ali, za razliku od mikro preduzeća i zbog većeg udela proizvodnje i mehanizacije, distributeri i trgovci na veliko (34,3%) takođe igraju važnu ulogu u delu lanca vrednosti malih preduzeća. Prodaja drugim prerađivačima je takođe veća u malim preduzećima (7%).

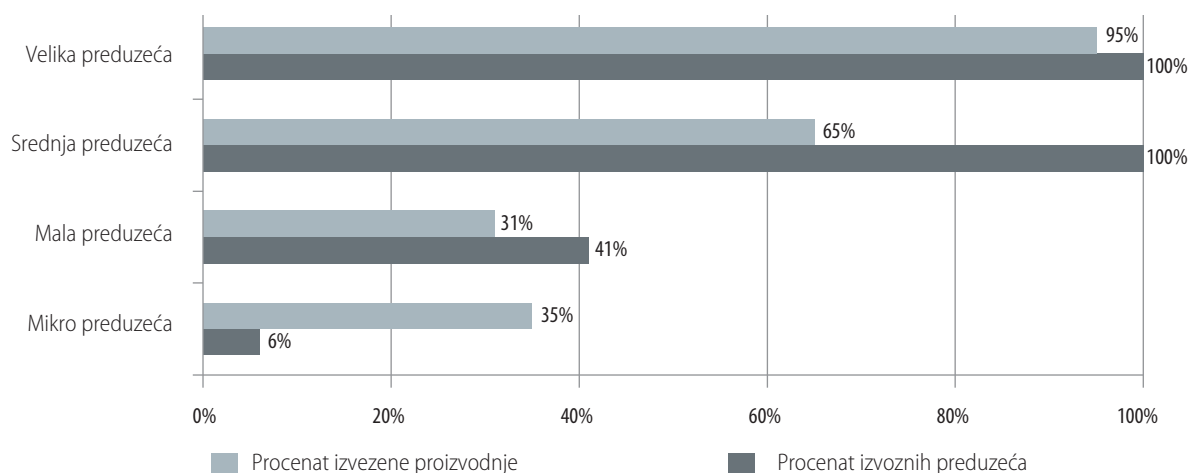
Tabela 8: Domaća proizvodnja mikro i malih preduzeća tokom 2012. godine, podaci po vrsti kupca

Vrsta kupca	Procenat ukupne proizvodne vrednosti koji se prodaje kupcima	
	Mikro preduzeća	Mala preduzeća
Ostala preduzeća, dalja obrada	3.4%	7.0%
Distributeri odn. trgovci na veliko	9.9%	34.3%
Male prodavnice	34.3%	36.4%
Krajnji korisnici	36.4%	22.1%

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Prema podacima ankete, 17,4% preduzeća za preradu metala su izvoznici. Broj izvoznih preduzeća, kao i udeo izvoza njihove proizvodnje, se povećava sa veličinom preduzeća (v. Sliku 7).

Slika 7: Broj i izvozne delatnosti izvoznih preduzeća sektora metalurgije tokom 2012. godine, podaci po veličini preduzeća

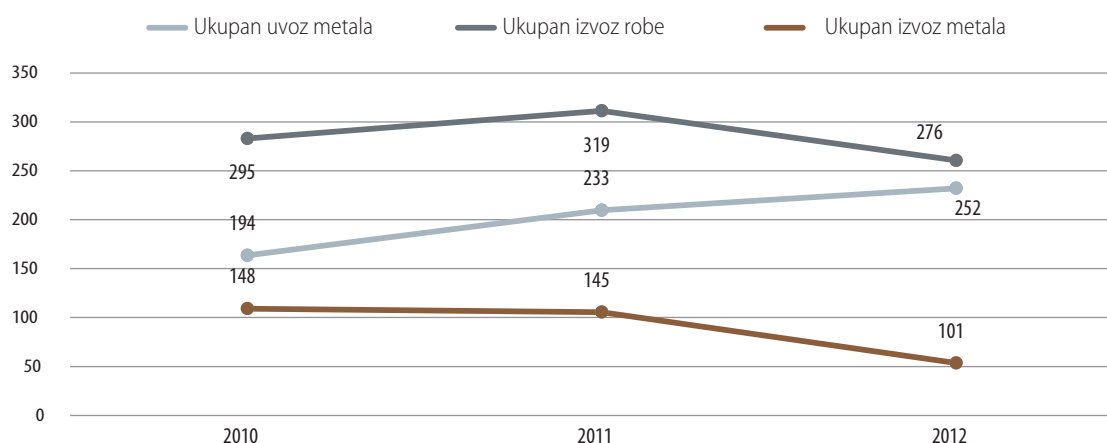

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Prosečna godišnja vrednost izvezenih prostih metala i proizvoda od metala (bez otpada) između 2010. i 2012. godine iznosi 132 miliona evra. S druge strane, 2012. godine je trgovinski deficit u sektoru metalurgije iznosio 151 miliona evra. Konstantno povećanje domaće potražnje kako bi se zadovoljile potrebe građevinskih projekata i nagli pad u izvozu fer nikla zbog globalne ekonomske krize je proširio deficit poslednjih godina (v. Sliku 8). Između 2011. i 2012. godine, stopa izvoza je pala sa 148 miliona evra na 101 milion evra, dok je uvoz povećan sa 194 miliona evra na 252 miliona evra.

Bez obzira na takve ciklične faktore, sektor metalurgije ostaje glavni izvozni sektor na Kosovu. Izvoz prostih metala i proizvoda od metala predstavlja 36,5% ukupne vrednosti izvezeno robe sa Kosova 2012. godine. Navedeno povećanje izvoza fer nikla tokom 2013. godine će najverovatnije da povrati izvoz metala bliže cifri od 50% udela ukupnog izvoza gde se i nalazila 2010. godine.

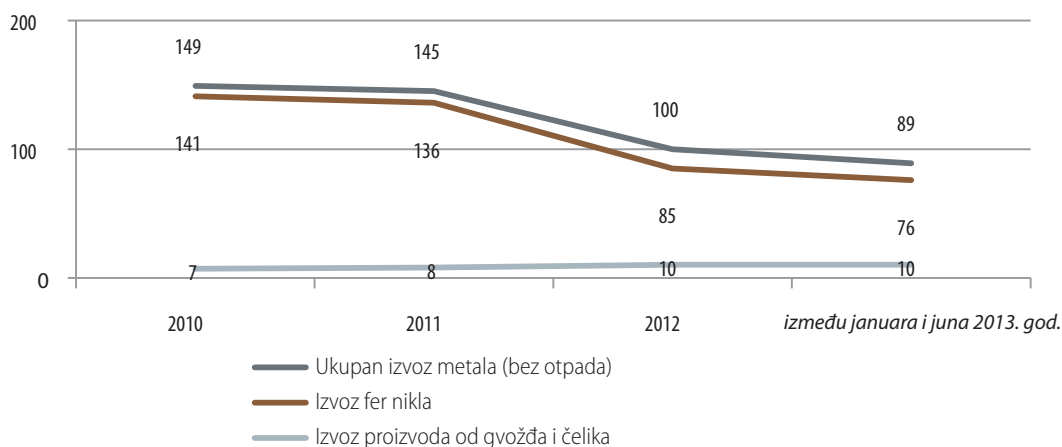
Slika 8: Izvoz i uvoz metala i ukupan izvoz robe sa Kosova u periodu između 2010. i 2012. godine, podaci u milionima evra

Izvor: Carine Kosova, 2013. god.

Strukturom izvoza sektora metalurgije velikom većinom dominira izvoz pre-rađenih proizvoda od fer nikla fabrike „Ferronikeli“ iz Glogovca (v. Sliku 9). Izvoz fer nikla je u periodu između 2010. i 2012. godine činio 90,8% ukupne vrednosti izvoza metala. Najveći preostali udeo izvoza (6,6%) čine gvožđe i proizvodi od čelika i to uglavnom linijske cevi, tube i šuplji profili.

Slika 9: Izvoz metala, fer nikla, gvožđa i čelika tokom perioda između 2010. i 2013. godine, podaci u milionima evra

Izvor: Carine Kosova, 2013. god.

Glavna izvozna tržišta prostih metala i proizvoda od metala na Kosovu po proizvodnoj vrednosti su Italija, Indija, Nemačka, Makedonija, Albanija, Portugal i Švajcarska. Industrijski giganti i glavni izvoznici po ukupnom prihodu od prodaje su koncentrisani u nekoliko glavnih izvoznih tržišta. Fer nikl koji se proizvodi u preduzeću „Ferronikeli“ se izvozi u Italiju, Indiju i Nemačku, dok preduzeće „Llamkos-Galvasteel“ izvozi galvanizovani čelik u Portugal i Makedoniju. Trepča izvozi sav cink i olovo u Švajcarsku. Dva srednja preduzeća, Fabrika cevi IMK i „Jugoterm“ izvoze samo na regionalna tržišta: Albaniju, Grčku, Makedoniju, Srbiju i Bosnu i Hercegovinu.

Podaci ankete su stvorili priliku za mapiranje udela izvezene robe po vrstama kupaca (v. Tabelu 9). Ne čudi podatak da se skoro sva izvozna vrednost velikih preduzeća (97,2%) prodaje direktno drugim preduzećima za dalju obradu. To je zato što dva velika preduzeća („Ferronikeli“ i Trepča) izvoze obrađenu rudu fer nikla, cinka i olova koji se koriste kao sirovina i repromaterijali za druge robe (dve trećine globalne rezerve nikla se koriste za proizvodnju nerđajućeg čelika). S druge strane, mala i srednja preduzeća izvoze skoro sve proizvode putem distributera (93,8% i 100%). Postoji samo mali broj mikro preduzeća koja izvoze direktno malim prodavnicama (58,9%) ili distributerima (40,7%).

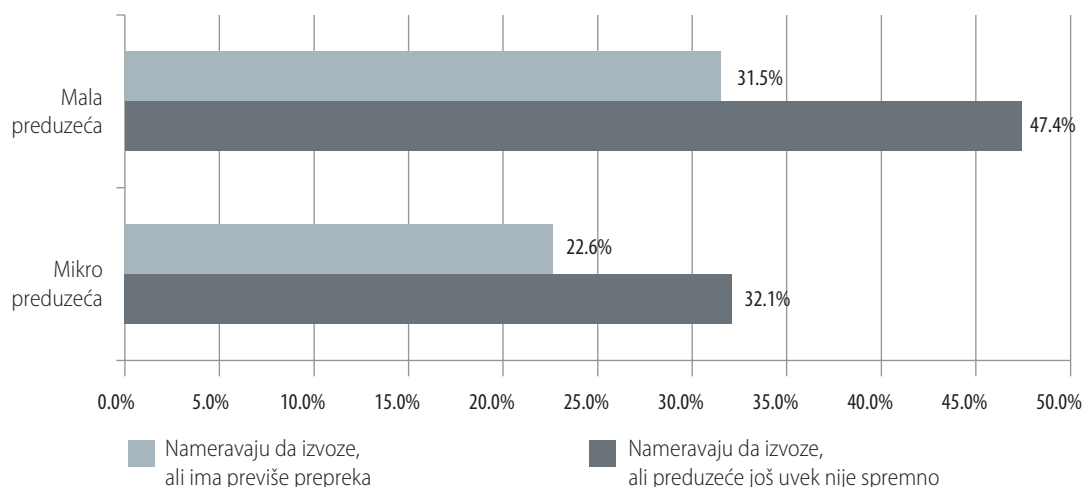
Tabela 9: Udeo ukupne vrednosti izvezene robe 2012. godine, podaci po vrstama kupaca

Vrsta kupca	Procenat vrednosti izvoza				
	Mikro preduzeća	Mala preduzeća	Srednja preduzeća	Velika preduzeća	Ukupno
Ostala preduzeća, dalja obrada	0%	3.8%	0%	97.2%	93.4%
Distributeri odn. trgovci na veliko	40.7%	93.8%	100%	0.3%	4.2%
Male prodavnice	58.9%	1.2%	0%	0.3%	0.4%
Krajnji korisnici	0.4%	1.2%	0%	2.2%	2%

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Mikro i mala preduzeća trenutno izvoze manji udeo robe, ali mnoga od ovih preduzeća tvrde da nameravaju da to učine u budućnosti. Kao što je ilustrovano na Slici 10, planovi o izvozu su očekivano podudarni sa veličinom preduzeća. Veći udeo malih preduzeća (78,9%) tvrdi da nameravaju da izvoze u budućnosti nego mikro preduzeća (54,7%). Ograničenja sa kojima se preduzeća suočavaju kada je u pitanju izvoz su više interna za preduzeća, nego što su spoljna. Kao što se pokazuje na grafikonu, veći udeo mikro i malih preduzeća smatra da njihova preduzeća nisu spremna da izvoze (32,1% i 47,4%), dok manji deo smatra da postoje mnoge prepreke za izvoz (22,6% i 31,5%).

Slika 10: Udeo mikro i malih preduzeća koja nameravaju da obavljaju delatnosti izvoza 2012. godine

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Drugi dodatak: Ukratko o režimu trgovine na Kosovu

Kao potpisnik Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini, Kosovo ima režim slobodne trgovine sa tržištem od 24 miliona kupaca. Sporazum o slobodnoj trgovini sa Turskom je stupio na snagu 1. januara 2014. godine, a u toku su pregovori za sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj uniji. Preduzeća na Kosovu takođe imaju bescarinski pristup američkom tržištu.

5. Zapošljavanje i ljudski kapaciteti

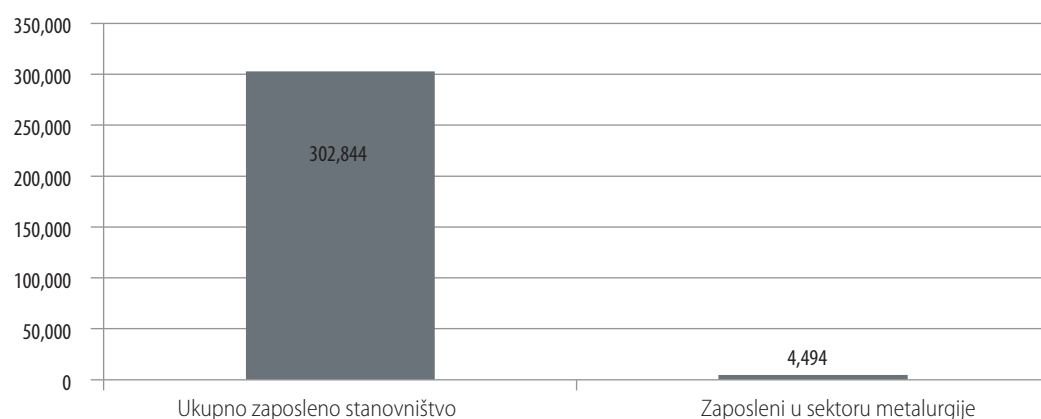
Uopšteno, delatnosti obrade metala su vrlo kapitalno intenzivne, ali ipak zahtevaju značajan broj radnika, među koje ubrajamo i radnike sa konkretnim kvalifikacijama za rukovanje velikim vrstama mašina i alata. U 216 preduzeća sektora metalurgije je zaposleno 4,496 radnika. Kao što je prikazano na Slici 11, sektor prerade metala zapošljava 1,5% ukupnog broja radnika na Kosovu čiji broj, prema najnovijoj anketi radne snage, iznosi 302,844 lica.

Tabela 10: Broj preduzeća i radnika u sektoru metalurgije 2012. godine (prosek i ukupni podaci, po veličini preduzeća)

Veličina preduzeća	Prosečan broj radnika	Procenjeni broj radnika
Mikro preduzeća	4	622
Mala preduzeća	18	622
Srednja preduzeća	240	480
Velika preduzeća	923	2,771
UKUPNO	/	4,496

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

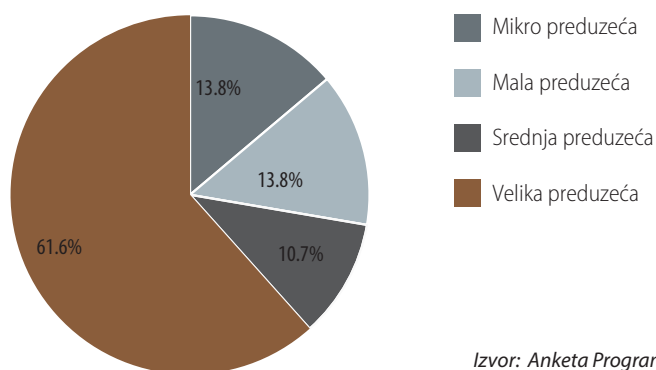
Slika 11: Ukupna zaposlenost i zaposlenost u sektoru metalurgije 2012. godine

Izvori: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.,
Anketa tržišta radne snage na Kosovu, 2012. god.

Velika većina radnika sektora metalurgije je zaposlena u pet najvećih preduzeća industrije. Kao što se vidi na Slici 12, 61,6% onih koji su zaposleni u sektoru metalurgije rade u tri velika preduzeća, dok mnogo manji udeo radi u preostalim srednjim (10,7%), malim (13,8%) ili mikro preduzećima (13,8%). Mikro preduzeća u proseku zapošljavaju između 3 i 4 radnika, dok mala preduzeća zapošljavaju oko 18 radnika.

Slika 12: Udeo zapošljavanja u sektoru metalurgije, podaci po veličini preduzeća za 2012. godinu

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Anketirana preduzeća su zamoljena da se izjasne o iznosu finansijskih sredstava koje mesečno odvajaju za isplatu plata. Kada ovaj iznos podelimo sa brojem prijavljenih zaposlenih radnika, dobijamo da je prosečna mesečna plata u mikro i malim preduzećima 2012. godine iznosila 296 evra (v. Tabelu 11). Iako je stopa odgovora preduzeća na pitanja koja se odnose na plate i broj radnika veoma visoka, tačnost podataka treba posmatrati sa određenom dozom skeptičnosti, imajući u vidu da je moguće da preduzeća umanjuju ili broj prijavljenih radnika ili troškove isplate plata. Ipak, jedan od zaključaka koji se može izvući sa mnogo većim stepenom pouzdanja je da su plate radnika malih preduzeća mnogo veće nego plate radnika mikro preduzeća. To je logičan odraz njihovog šireg delatnog opsega, tehnološke složenosti, ukupnog prihoda od prodaje i kvalifikovanosti radne snage.

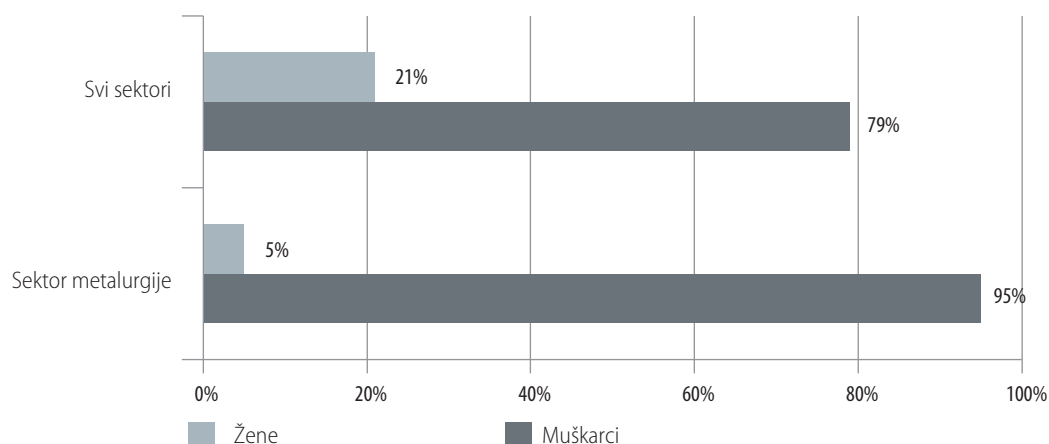
Tabela 11: Prosečna mesečna plata 2012. godine, podaci po veličini preduzeća

Veličina preduzeća	Prosečna mesečna plata, podaci u evrima
Mikro preduzeća	282
Mala preduzeća	338
Ukupno (mikro i mala preduzeća)	296

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Možda ne čudi što zbog fizičke prirode zadataka u industriji metalurgije radnom snagom sektora dominiraju muškarci. Kao što je prikazano na Slici 13, 95% radne snage sektora metalurgije čine muškarci, a samo 5% žene. Rodna neravnoteža radne snage sektora metalurgije je znatno veća od rodne neravnoteže u ukupnom broju zaposlenog stanovništva na Kosovu, gde 79% zaposlenih čine muškarci, a 21% žene.

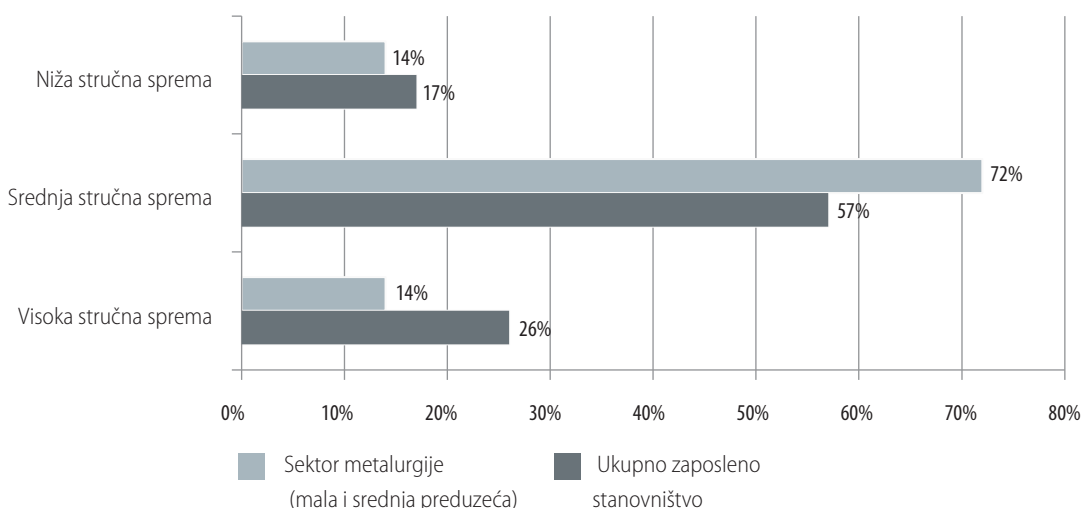
Slika 13: Zapošljavanje, podaci po rodu u malim i srednjim preduzećima sektora metalurgije i svim sektorima 2012. godine

Izvori: Anketa malih i srednjih preduzeća u sektoru metalurgije.
Svi sektori: Anketa tržišta radne snage na Kosovu, 2012. god.

Zaposleni u industriji za preradu metala na Kosovu se razlikuju od ukupnog zaposlenog stanovništva u pogledu stepena obrazovanja. U odnosu na ukupan broj zaposlenih, radna snaga sektora metalurgije je sastavljena od znatno većeg udela radnika sa srednjom stručnom spremom (v. Sliku 14) i mnogo manjeg udela radnika sa visokom ili nižom stručnom spremom. Ni ovaj podatak ne iznenađuje, jer većini radnika sektora metalurgije obično nije potrebno složeno ili detaljno teorijsko znanje onih sa visokom stručnom spremom (sa izuzetkom vodećih inženjera), nego samo solidne tehničke, praktične i logične kvalifikacije za koje je srednja stručna sprema obično dovoljna (i, optimalno, stručna škola).

Slika 14: Stepen obrazovanja radnika sektora metalurgije i ukupnog zaposlenog stanovništva 2012. godine

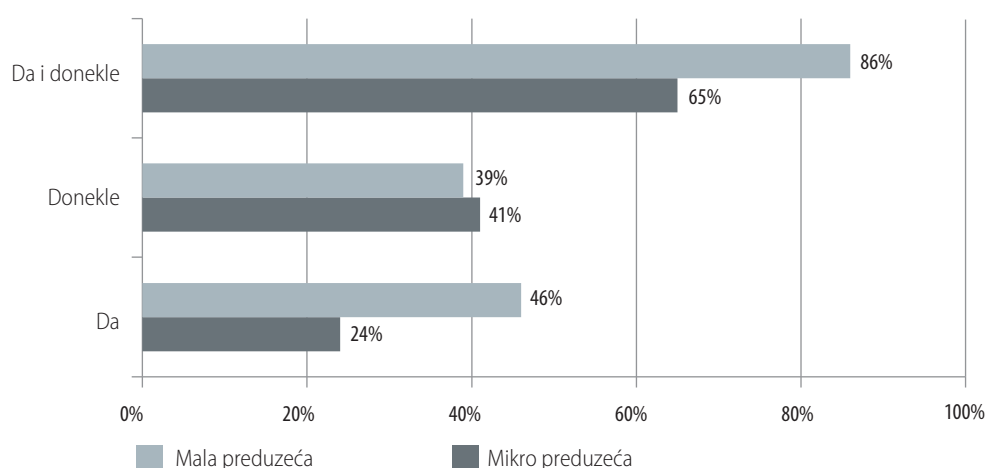

Izvori: Anketa malih i srednjih preduzeća u sektoru metalurgije.
Ukupno zaposleno stanovništvo: Anketa tržišta radne snage na Kosovu, 2012. god.

Pošto obrada metala ima značajnu istoriju na Kosovu, rezerva i spektar kvalifikovanosti relevantne radne snage ovog sektora je ogroman. Ipak, anketa je pokazala da 29,5% preduzeća sektora metalurgije ima manjak kvalifikovanih radnika. Dok su iskusna srednja i velika preduzeća prijavila malo ili nimalo poteškoća sa kvalifikovanim radnom snagom, potonje je prilično problematično u malim preduzećima (v. Sliku 15). To može da bude pokazatelj izazova sa kojima se suočavaju ambiciozne firme koje nastoje da se prošire i postane konkurentne tokom prevazilaženja tradicionalnog modela porodičnog preduzeća.

Među onim preduzećima koja su izjavila da imaju problema sa zapošljavanjem kvalifikovanih radnika, 73,2% smatra da stručne škole ne proizvode dovoljan broj maturanata, dok 64,9% smatra da su radnici sektora metalurgije skupi. Sa druge strane, ukupno 20,1% svih preduzeća sektora metalurgije (među koje ubrajamo tri od pet srednjih i velikih preduzeća) je izvestilo da pružaju barem neki stepen obuke svojim radnicima. Najčešći tip obuke predstavlja obuka na poslu.

Slika 15: Udeo mikro i malih preduzeća koje su pozitivno odgovorili („Da“ i „Donekle“) na pitanje: Da li vaša industrija pati od manjka iskusnih i kvalifikovanih radnika?

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Anketa je tražila od preduzeća sektora metalurgije da navedu vrste radnika za koje smatraju da nedostaju na tržištu rada na osnovu Međunarodne standardne klasifikacije zanimanja. Na osnovu odgovora anketiranih, vrste radnika koje se najčešće pominju su fabrički rukovaoci, tj. rukovaoci peći, livničari, rukovaoci termičke obrade i dozeri, koje slede limari, rukovaoci mašinskih alata. Potpuniji spisak deficitarnih kvalifikacija je pružen u Tabeli 12.

Tabela 12: Stručnjaci čiji se manjak najčešće pominje na tržištu rada (podaci po redosledu učestalosti na osnovu Međunarodne standardne klasifikacije zanimanja)

Fabrički rukovalac za obradu metala
Limar
Mašino bravar
Rukovalac mašine za brušenje metala
Radnici za poliranje i oštrenje alata
Monteri i splajseri kablova
Priprema metalnih struktura
Varioci

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

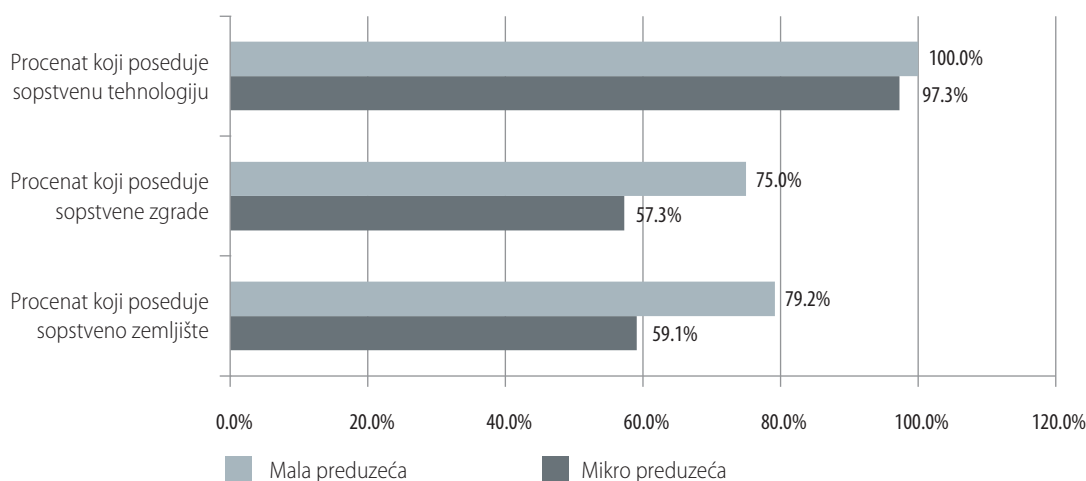
Treći dodatak: Ukratko o tržištu rada na Kosovu

Veoma fleksibilno. Progresivna stopa poreza na dohodak se kreće između 0 i 10%. Poslodavac doprinosi 5% od ukupne zarade radnika za penzione doprinose. Minimalna plata iznosi 170 evra za starije od 35 godina i 130 evra za mlađe od 35 godina života. Ključni zakoni: Zakon 03/L-212 o radu i Zakon 04/L-161 o zaštiti zdravlja i bezbednosti na radu.

6. Aktiva i ulaganja

Podaci ankete stvaraju dragocenu prilika za procenu vrednosti aktive (zemljište, zgrade i tehnologija) koju poseduju mikro i mala preduzeća industrije, kao i za definisanje relevantnih kretanja u ulaganjima tokom 2012. godine. Podaci o aktivni i delatnostima ulaganja u pet srednjih i velikih preduzeća nisu na raspolaganju. Kao što se ilustruje na Slici 16, većina mikro i malih preduzeća je izjavila da poseduju zemljište i objekte, a gotovo sva preduzeća (100% malih preduzeća) su izjavila da među imovinom poseduju određenu tehnologiju. Ne čudi da je udeo vlasništva nad imovinom i prosečna vrednost imovine u vlasništvu viši među manjim, nego mikro preduzećima. Na primer, 79,2% malih preduzeća u odnosu na 59,1% mikro preduzeća su izjavila da poseduju zemljište. Prosečna vrednost zemljišta u vlasništvu malih preduzeća iznosi 436,542 evra, a mikro preduzeća 137,888 evra (v. Tabelu 12).

Slika 16: Udeo mikro i malih preduzeća u vlasništvu aktive 2012. godine

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Na osnovu podataka od preduzeća, ukupna vrednost aktive (zemljište, zgrade i tehnologija) u vlasništvu mikro i malih preduzeća je 2012. godine procenjena na 70,6 miliona evra (v. Tabelu 12). Najveći udeo vrednosti ukupne aktive čini zemljište (26,2 miliona evra), slede tehnologija (24,3 miliona evra) i zgrade (20,1 miliona evra). Ovi brojevi su izvedeni množenjem prosečne vrednosti aktive po preduzeću ukupnim brojem preduzeća koji raspolažu takvom aktivom.

Tabela 13: Procenjena ukupna vrednost imovine u vlasništvu svih mikro i malih preduzeća 2012. god.

Veličina preduzeća	Procenjena ukupna vrednost zemljišta u vlasništvu, podaci u evrima	Procenjena ukupna vrednost zgrada u vlasništvu, podaci u evrima	Procenjena ukupna vrednost tehnologije u vlasništvu, podaci u evrima	Procenjena ukupna vrednost aktive u vlasništvu, podaci u evrima
Mikro preduzeća	14,399,644	8,635,803	8,575,576	31,611,023
Mala preduzeća	11,786,634	11,471,325	15,717,928	38,975,887
Mikro i mala preduzeća	26,186,278	20,107,128	24,293,504	70,586,910

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Ukupna vrednost aktive u sektoru ne daje mnogo uvida o stepenu tehnološkog napretka preduzeća. S obzirom da ključni sastojak za obavljanje poslova obrade metala čini posedovanje tehnologije (mašine, alate, itd.), bolji način da se shvati nivo složenosti preduzeća je u vidu procene odnosa između prosečne vrednosti nekretnina u vlasništvu preduzeća (zemljište i zgrade) i prosečne vrednosti tehnologija u vlasništvu preduzeća (v. Tabelu 13). Što se tiče mikro preduzeća koja su navela da poseduju nekretnine (zemljište i zgrade), njihova vrednost je mnogo veća od vrednosti tehnologije koju poseduju u odnosu 4,5:1. Sa druge strane, mala preduzeća poseduju većinu aktive u tehnologiji. Prosečna vrednost tehnologije u vlasništvu malih preduzeća se procenjuje na 462,292 evra, dok odnos nekretnina naspram tehnologije iznosi 2:1. Ovakav odnos ilustruje viši stepen mehanizacije i tehnološke složenosti malih preduzeća.

Tabela 14: Aktiva mikro i malih preduzeća 2012. godine, podaci po proseku i odnosu

Veličina preduzeća	Prosečna vrednost zemljišta u vlasništvu, podaci u evrima	Prosečna vrednost zgrada u vlasništvu, podaci u evrima	Prosečna vrednost tehnologije u vlasništvu, podaci u evrima	Odnos između nekretnina (zemljišta i zgrade) i tehnologije
Mikro preduzeća	137,888	87,137	49,858	4.5 : 1
Mala preduzeća	436,542	458,853	462,292	2 : 1

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Postoje pozitivna kretanja u sektoru po pitanju ulaganja u aktivu, a posebno ulaganja u tehnologiju. Podaci ankete pokazuju da između 2011. i 2012. godine, ukupna vrednost aktive u mikro i malim preduzećima sektora metalurgije povećana za 3,9% (v. Tabelu 15). Što je najvažnije, najveći porast, od 10,3%, je bio u vrednosti tehnologije u vlasništvu preduzeća. Interesantno je napomenuti da je procenat vlasništva zgrada opao za 4,3%. Bližim pogledom na podatke uviđamo da je ovaj pad uglavnom uzrokovan prodajom vrednih zgrada nekoliko malih preduzeća, od kojih su neka, u isto vreme, prijavila da vrše ulaganja u tehnologiju.

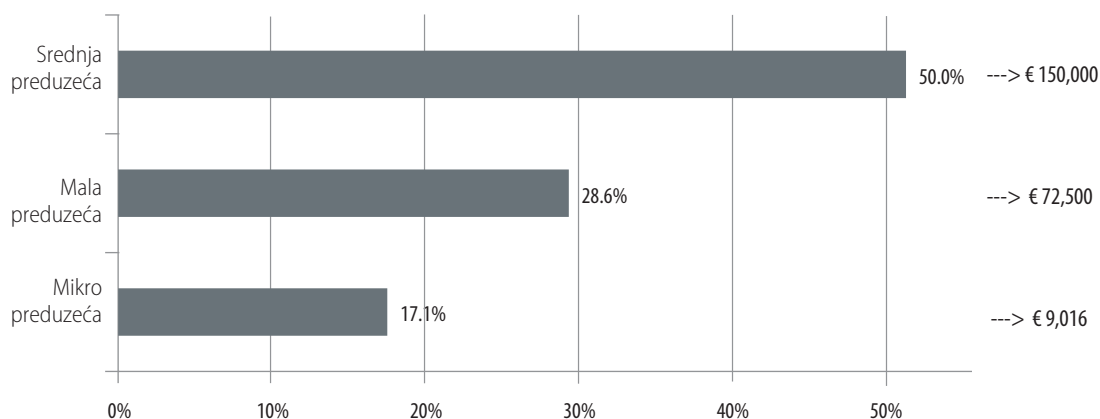
Tabela 15: Promene u ukupnoj vrednosti aktive u vlasništvu mikro i malih preduzeća iz godine u godinu, podaci po vrsti aktive

Vrsta aktive	Procentat promene vrednosti iz godine u godinu (između 2011. i 2012. godine)
Zemljište	5.3 %
Zgrade	- 4.3 %
Tehnologija	10.3 %
Ukupna aktiva	3.9%

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Ukupno je 19,7% preduzeća sektora metalurgije vršilo kapitalna ulaganja tokom 2012. godine. Povećanje ukupne vrednosti aktive je uglavnom podstaknuto ulaganjima malih preduzeća. Kao što se vidi na Slici 17, 28,6% malih preduzeća je izjavilo da su ulagali sredstva tokom 2012. godine koja su, u proseku, vredela oko 72,500 evra. S druge strane, 17,1% mikro preduzeća je takođe vršilo prosečna ulaganja od 9,016 evra. Jedno srednje preduzeće je izjavilo da je uložilo 150,000 evra. Skoro sva preduzeća koja su vršila ulaganja tvrde da su ažurirala tehnologiju nabavkom novih mašina i linija za montažu.

Slika 17: Deo preduzeća koja su 2012. godine vršila ulaganja (prosečna vrednost ulaganja)
Prosečna vrednost investicije

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Podaci ankete potvrđuju da su delatnosti vađenja i obrade rude metala obično kapitalno intenzivne zbog visokih troškova kupovine i održavanja mašina i zbog obima i fizičkog prostora koji je potreban za izvođenje ovih delatnosti. Na primer, mala preduzeća koja imaju aktivu na Kosovu izjavljuju da su 2012. godine posedovali zemljište u prosečnoj vrednosti od 437,000 evra, zgrade u vrednosti od 459,000 evra i tehnologiju u vrednosti od 462,000 evra. S druge strane, godišnji troškovi rada i ukupan prihod od prodaje se procenjuju na 74,000 evra i 338,000 evra. Podaci o ukupnom prihodu od prodaje su indikativni zbog verovatnoće umanjivanja prijavljenog. Ipak, čak i sa visokim stepenom umanjivanja prijavljenih podataka (recimo, 30%), jasno je da je glavni intenzitet delatnosti i dalje veoma visok.

Tabela 16: Prosečna vrednost aktive preduzeća, troškovi rada i ukupni prihod od prodaje tokom 2012. Godine

Veličina preduzeća	Zemljište u vlasništvu (prosek među posednicima), podaci u evrima	Zgrade u vlasništvu (prosek među posednicima), podaci u evrima	Tehnologija u vlasništvu (prosek među posednicima), podaci u evrima	Godišnji troškovi rada (prosek)	Godišnji ukupni prihod od prodaje (prosek)
Mikro preduzeća	137,888	87,137	49,858	16,764	53,220
Mala preduzeća	436,542	458,853	462,292	73,750	337,803

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

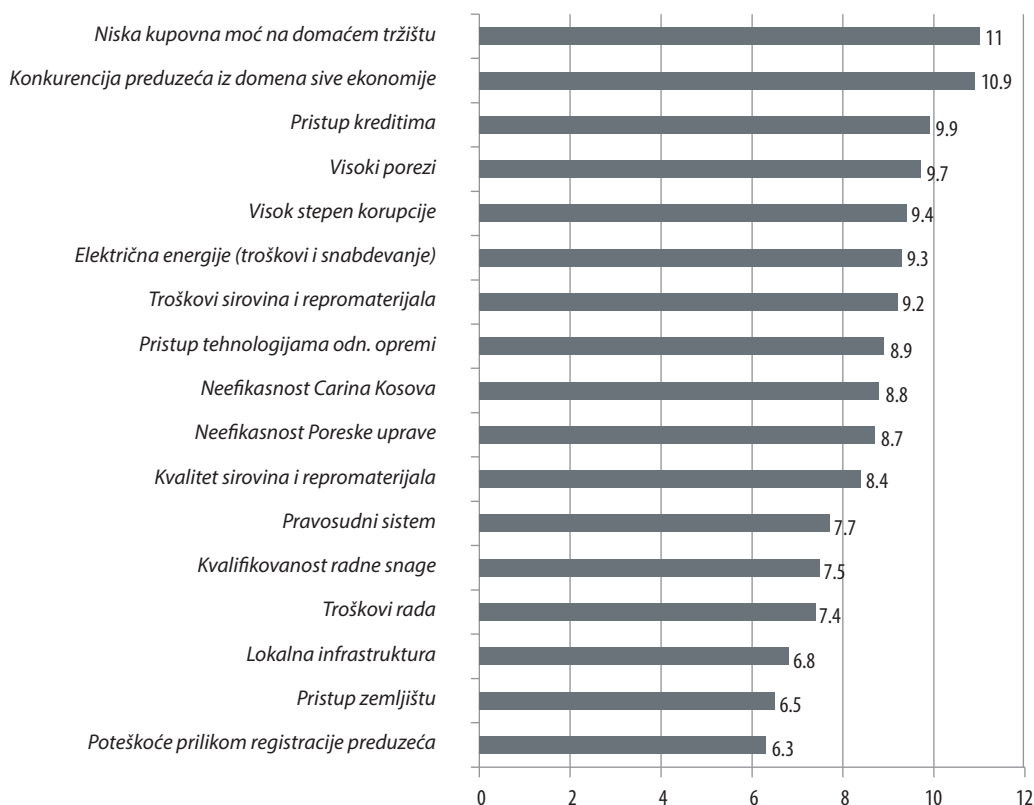
Važnu komponentu u tehnološkom napretku preduzeća sektora metalurgije čine inovacije u proces proizvodnje, marketing i upravljanje, kao i potencijalna ulaganja u istraživanje i razvoj. Anketirana preduzeća nisu izvestila nikakve suštinske promene u vezi sa naporima na polju organizacione strukture i marketinga, dok je samo mali deo izvestio da su vršili promene u procesu proizvodnje.

7. Poslovno okruženje

Anketa je procenila stepen zadovoljstva i nezadovoljstva preduzeća za obradu metala poslovnim okruženjem na Kosovu. Anketirana preduzeća su zamoljena da procene na skali od 0 do 17 (gde 0 predstavlja minimalnu, a 17 maksimalnu vrednost procene) da li određeno pitanje ili institucija predstavljaju prepreku ili poteškoću za poslovanje njihovog preduzeća. Prosečna procena svakog faktora je predstavljena u grafičkom u obliku na Slici 18.

Čini se da su preduzeća za obradu metala na Kosovu generalno zadovoljna postupkom za registraciju preduzeća, lokalnom infrastrukturom i pristupom zemljištu. Prosečna procena ovih pitanja iznosi oko 6 poena na skali, što je dovoljno ispod prosečne vrednosti od 8,5. Možda ovo nije toliko iznenađujuće imajući u vidu uspešno sprovođenje reformi postupka za registraciju preduzeća tokom poslednjih nekoliko godina, kao i ogroman iznos javnih ili donatorskih sredstava koja su potrošena na projekte lokalne javne infrastrukturne od 1999. godine. Druga pitanja koja su procenjena nižom od prosečne vrednosti su troškovi i kvalitet rada (veći problem samo za mala preduzeća) i efikasnost pravosudnog sistema.

Slika 18: Prepreke za preduzeća (prosečne procene na skali između 0 i 17 pri čemu je 0 minimalna, a 17 maksimalna vrednost)

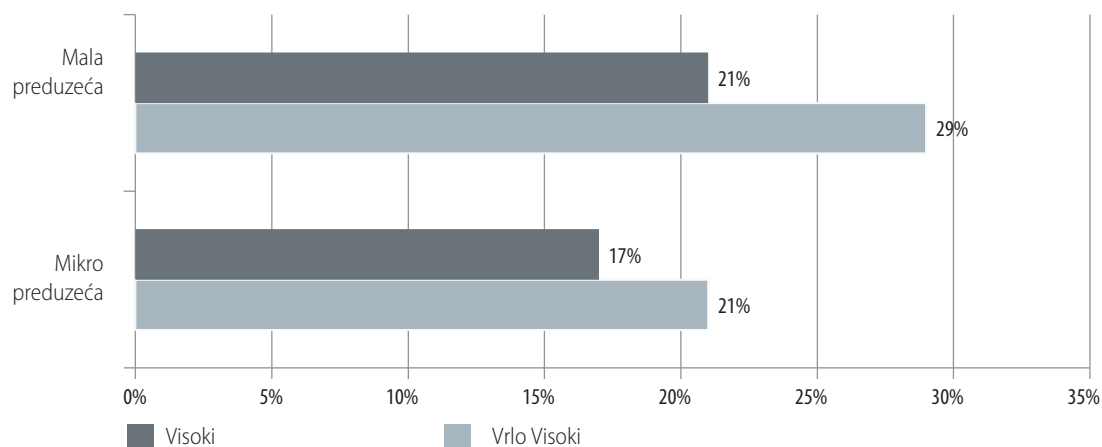

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Kao što je ilustrovano na grafikonu, preduzeća su prijavila da je najveći izazov sa kojima se suočavaju niska potražnja proizvoda na domaćem tržištu. Niska kupovna moć na domaćem tržištu je ocenjena prosečnom ocenom od 11 poena na skali. Imajući u vidu da se uvoz metala konstantno povećavao iz godine u godinu i da je privredni rast bio pozitivan, ovakva zabrinutost preduzeća može da označava prezasićenost domaćeg tržišta sadašnjom strukturom proizvodnje u kojoj previše preduzeća prodaje istu robu i usluge. Nemoguće je obezbediti rast preduzeća bez uvođenja raznolikosti u proizvodnju odn. usluge koje trebaju da budu skrojene prema potrebama domaćeg tržišta i/ili bez širenja prema stranim tržištima. Naredna najveća prepreka koju su spomenula anketirana preduzeća je konkurencija preduzeća iz domena sive ekonomije koje je ocenjeno prosečnom ocenom od 10,9.

Važno pitanje koje posebno ometa potrebna ulaganja u tehnologiju su troškovi finansiranja koje je ocenjeno prosečnom ocenom od 9,9. Visoki troškovi finansiranja na Kosovu u svim sektorima predstavlja dobro poznatu činjenicu koju potvrđuju i drugi izvori. Izveštava se da od oktobra 2013. godine efektivna kamatna stopa na nove kredite Centralne banke Kosova iznosi 11,72%.² S druge strane, efektivna kamatna stopa na investicione kredite sa rokom dospeća do pet godina je manja i iznosi 10,21%. Većina preduzeća za obradu metala uglavnom smatraju da su troškovi finansiranja ili veoma visoki (24,6%) ili visoki (21,4%), a u nezadovoljstvu troškovima finansiranja prednjače mala preduzeća.

Slika 19: Kako biste najbolje opisali troškove finansiranja za vaš sektor? (Mikro i mala preduzeća)

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Još jedno pitanje koje prouzrokuje visok stepen nezadovoljstva među preduzećima je prilično visoka stopa poreza. Ovaj faktor je ocenjen prosečnom ocenom od 9,7. Spisak opštih poreza koji se takođe odnose i na sektor metalurgije sledi u daljem tekstu. Takođe se plaća i porez koji je konkretno vezan za sektor metalurgije: nadoknada za obavljanje rudarskih delatnosti. Većina mikro i malih preduzeća sektora metalurgije smatraju da je stopa poreza ili veoma visoka (14,5%) ili visoka (38,4%). Veoma mali deo preduzeća smatra da je stopa poreza niska (2,9%) ili vrlo niska (3,6%).

² Centralna banka Kosova: „Mesečni Statistički bilten (146.)“, objavljeno u oktobru 2013. godine.

Četvrti dodatak: Porezi koji se odnose na sektor

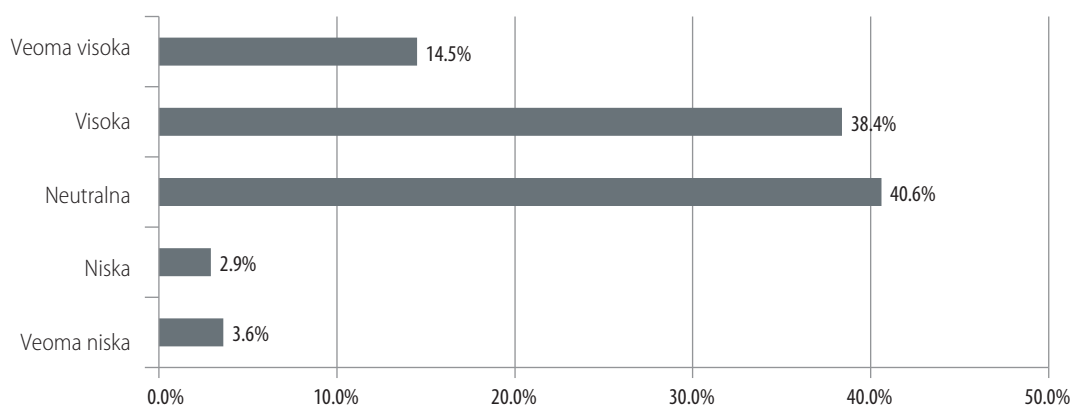
Provizija za vađenje metalnih minerala: 5% po kilogramu izvađenog srebra, zlata, rude i minerala platine, 4.5% po kilogramu drugih ruda metala.

Porezi za preduzeća: između 3 i 10% na prihode između 5,000 i 50,000 evra; 10% na prihode veće od 50,000.

Porez na dodatu vrednost: 16% na sve robe i usluge.

Porez na dohodak fizičkih lica (progresivni): između 0 i 10%.

Slika 20: Kako biste najbolje opisali stopu poreza? (Mikro i mala preduzeća)

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Kao i mnoga preduzeća iz drugih sektora, preduzeća za obradu metala u visokom stepenu sarađuju sa organima vlasti ili u svojstvu subjekta regulatornih propisa ili funkcija za prikupljanje prihoda, ili kao dobavljači robe i usluga putem ugovora o javnim nabavkama. Naredni dodatak predstavlja kratak spisak nekih institucija, zakona i propisa, kao i licenci i dozvola koje su direktnije vezane za sektor metalurgije, među kojima se ne spominju generički i oni koji su primenjivi u svim ekonomskim sektorima.

Peti dodatak: Spisak ključnih institucija koje su relevantne za obavljanje poslova u sektoru metalurgije

Ministarstvo za privredni razvoj

Nezavisna agencija za rudnike i minerale

Ministarstvo za trgovinu i industriju

Ministarstvo finansija

Udruženje prerađivača metala

Ministarstvo za ekonomski razvoj je glavni akter vlade koji učestvuje u izradi politike i zakona koji se odnose na rudarstvo, među koje ubrajamo ključnu ulogu u uspostavljanju i raspoređivanju rasporeda prispeća nadoknada (zajedno sa Ministarstvom finansija). Nezavisna komisija za rudnike i minerale je glavna regulatorna agencija koja se bavi poslovima izdavanja i inspekcije licenci za rudarstvo i istraživanja (v. Puni spisak licenci u narednom dodatku). Ministarstvo za trgovinu i industriju igra važnu ulogu u kreiranju politike, pružanju različitih oblika podrške i nadgledanja tržišta.

Šesti dodatak: Licence i dozvole koje su direktno relevantne za obavljanje poslova u sektoru metalurgije

Kao što je navedeno u Zakonu o rudnicima i mineralima:

Licenca za obavljanje istraživanja,

Licenca za korišćenje prava zadržavanja,

Licenca za obavljanje rudarskih aktivnosti,

Licenca za obavljanje zanatskog rudarstva.

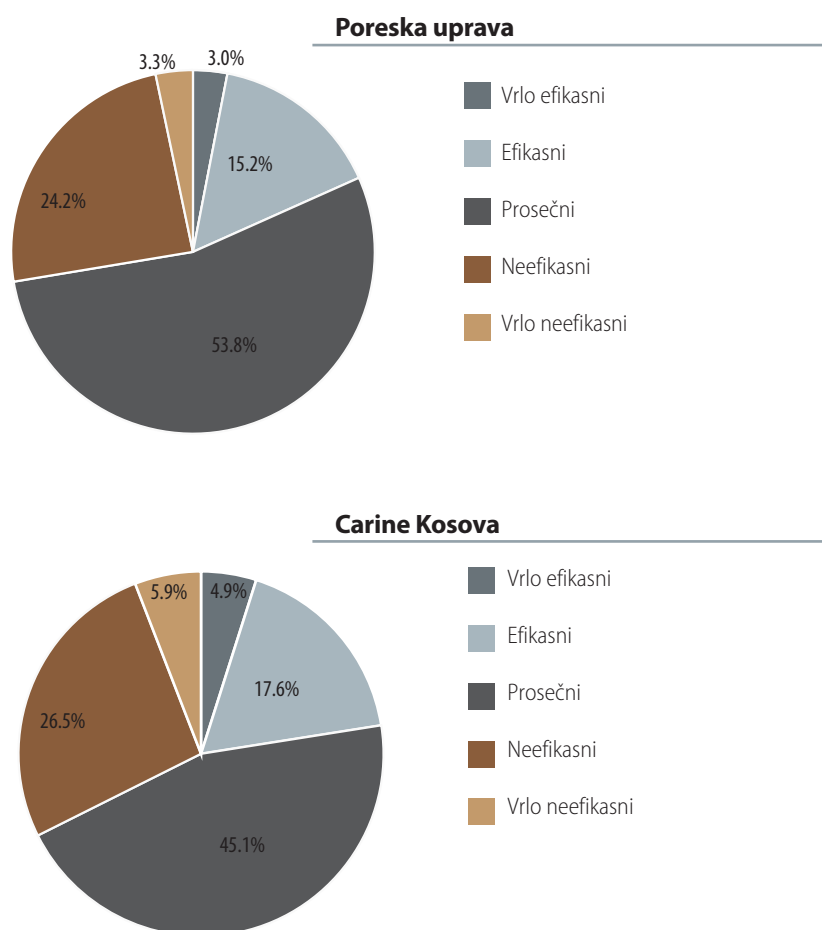
Glavni delovi zakona koji uređuju deo o rudarstvu sektora metalurgije su Zakon o rudarstvu i mineralima i Zakon o uspostavljanju nezavisne komisije za rudnike i minerale. Pored ostalih opštih akata koji se odnose na sve privredne sektore, drugi zakoni koji direktno utiču na sektor prerade metala su zakoni o predmetima od plemenitih metala, o radu sa plemenitim metalima i o građevinskim proizvodima. Jedna od posebno važnih odluka vlade, koju je odobrila skupština u maju 2012. godine, je Lista rudarske rente.

Sedmi dodatak: Zakonski propisi koji se direktno relevantne za obavljanje poslova u sektoru metalurgije

- Zakon 03/L-163 o rudnicima i mineralima
- Zakon 2005/2 o uspostavljanju nezavisne komisije za rudnike i minerale
- Zakon o izmenama i dopunama Uredbe UNMIK-a 2005/2 o uspostavljanju nezavisne komisije za rudnike i minerale
- Zakon 04-L181 o građevinskim proizvodima
- Zakon 2004/28 o predmetima od plemenitih metala
- Zakon 04-L-154 o radu sa plemenitim metalima,
- Lista rudarske rente (usvojena od strane Skupštine Kosova 12. maja 2012. god.)
- Zakon 04/L-163 o robi oslobođene od carinskih dažbina i robe sa nultom stopom carinskih dažbina

Kao što je ilustrovano na Slici 18, preduzeća sektora metalurgije su prilično nezadovoljna zbog nivoa korupcije u vladinim institucijama i ocenjuju ovaj problem prosečnom ocenom 9,4 (znatno iznad prosečne vrednosti od 8,5). Nezadovoljstvo takođe tačno iznad prosečne vrednosti je takođe izraženo po pitanjima koja se odnose na efikasnost agencija za prikupljanje prihoda, odn. Carina Kosova (prosečna ocena od 8,8) i Poreske uprave Kosova (prosečna ocena 8,7). Kao što je ilustrovano na Slici 21, najveći deo preduzeća procenjuju efikasnost ove dve institucije kao prosečne (53,8% za Poresku upravu i 45,1% za Carine Kosova). Nezadovoljstvo sa efikasnošću pravosudnog sistema u obezbeđivanju vladavine zakona (v. Sliku 18) je nešto niže nego one koje je zabeleženo za druge institucije. Iako je ocenjeno prosečnom ocenom od 7,7 na skali od 17, nezadovoljstvo je ipak visoka.

Slika 21: Kako ocenjujete efikasnost Poreske uprave i Carina Kosova?

Izvor: Anketa Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. god.

Do sada nisu postojale mere vlade ili stimulatивne mere koje su direktno usmerene na sektor prerade metala. Ipak, postoji nekoliko predloga čiji je cilj podrška domaćih proizvođača uopšte i koji se odnose i na preduzeća sektora metalurgije. Ovi predlozi su nedavno ugrađeni u jedan zakon: Zakon o robi oslobođene od carinskih dažbina i robe sa nultom stopom carinskih dažbina. Najvažniji podsticaj u ovom smeru je 0% carine za uvoz mašina i sirovina koje su predviđene za dalju obradu od strane preduzeća za proizvodnju. Drugi podsticaj je posebni poreski dobitak od 10% troškova za nabavku teške opreme (proizvodnih linija za fabrike i mašine) i teških prevoznih sredstava.

Proizvođači takođe imaju mogućnost odlaganja plaćanja poreza na dodatu vrednost za postrojenja i mašine iz uvoza do šest meseci kako bi se dozvolila stavljanje postrojenja u pogon pre uplate poreza.

Važna komponenta poslovnog okruženja je pravni okvir koji se odnosi na industrijsku svojinu, važi kao opšti i relevantan za sve poslovne sektore i kao takav ima posledice na sektor metalurgije takođe. S tim u vezi, prava industrijske svojine su administrirana i registrovana u Agenciji za industrijsku svojinu unutar Ministarstva za trgovinu i industriju.

Trgovačke marke: su regulisane Zakonom o trgovačkim markama (Zakon Br. 04/L-026). Vlasnik trgovačke marke će, nakon registracije, imati ekskluzivna prava nad registrovanim proizvodima i uslugama. Vlasnik trgovačke marke ima pravo da zabrani trećim licima upotrebu trgovačke marke bez njegovog odobrenja. Ova prava se odnose na: pravo korišćenje trgovačke marke, pravo na ovlašćenje drugoga da koristi trgovačku marku ili pravo na dobijanje pravnog leka za kršenje odredaba o korišćenju trgovačke marke. Trgovačke marke se registruju na period od 10 godina i može se obnoviti na neograničeno vreme.

Industrijski dizajn: je regulisan Zakonom o industrijskom dizajnu (Zakon Br. 04/L-028). Ovim Zakonom je zaštićen dizajn do te mere da se smatra inovacijom i ima poseban karakter. Zaštita industrijskog dizajna važi za period 5 godina i može se produžiti najduže do 25 godina.

Patenti: su regulisani Zakonom o patentima (Zakon Br. 04/L-029). Patent se izdaje ukoliko je pronalazak nov, poseduje određeni nivo noviteta i može se primeniti u industriji. Pravo na patent se odobrava u trajanju od 20 godina.

8. Zaključak

Industrija obrade metala ima značajnu istoriju i tradiciju na Kosovu, posebno u rudarstvu i osnovnoj obradi rezerve glavnih ruda metala na Kosovu, kao i u proizvodnji gotovih proizvoda kao što su cevi ili radijatori. Iako su tradicionalni industrijski giganti prošli kroz proces restrukturiranja i privatizacije (osim Trepče), mnoga nova preduzeća su se pojavila i razvila u periodu nakon 1999. godine kao odgovor na sve veću potražnju zbog procvata građevinskog sektora.

Podaci iz ankete pokazuju da je sektor dostigao tačku zasićenosti sadašnjom strukturom proizvodnje i da bi mogao da se poveća samo ukoliko ova struktura postane raznovrsna i prođe kroz proces poboljšanja kvaliteta. Ovo bi omogućilo zamenu udela u visokom uvozu metala ili veći prodor u izvozna tržišta. Postoje pozitivni znaci da neka preduzeća sektora industrije ulažu u nove mašine i koriste postojeće fiskalne podsticaje što treba da unapredi efikasnost i kvalitet proizvoda. Ali, pred njima još uvek stoji nekoliko važnih prepreka.

Sa tačke gledišta politike, vrste preduzeća kojima je potrebna veća pažnja pripadaju grupi od 34 malih preduzeća koja pokušavaju da iskoče iz modela tradicionalnih privatnih preduzeća i da postanu velike i efikasne delatnosti. Ova preduzeća već raspolažu značajnim proizvodnim iskustvima, razmerom i interesom da postanu izvoznici. Kao takva, oni ne samo mogu da predvode budući rast sektora metalurgije, nego takođe imaju potencijal da postanu značajni kreatori novih radnih mesta u sektoru koji je inače kapitalno intenzivan.

Ipak, ova preduzeća se suočavaju sa nekoliko poteškoća koja ometaju ulaganja, među koja naročito ubrajamo visoke kamatne stope i vladavinu zakona. Obezbeđivanje visokog kvaliteta proizvoda i ulazak u proizvodnju veće dodate vrednosti takođe zahteva mnogo složeniju i klasičniju kvalifikovanost radne snage. Podaci iz ankete potvrđuju da je potonje posebno problematično za mala preduzeća. Povezivanje i standard kvaliteta predstavljaju druge oblasti u kojima podrška može biti potrebna zbog visokog stepena prodaje po principu „preduzeće preduzeću“ i visokih regulatornih standarda na tržištima Evropske unije (npr. za građevinske proizvode).

MINISTARSTVO ZA TRGOVINU I INDUSTRIJU

www.mti-ks.org